

Olsson trädgård

Ett examensarbete som handlar om att lyssna när en plats berättar

Institutionen för landskapsplanering Alnarp

Lisa Lindgren 2006

Olssons trädgård

Ett examensarbete som handlar om att lyssna när en plats berättar

Olsson's garden

A master thesis about listening when a place talks

Det här är ett examensarbete inom ämnet landskapsplanering med inriktning mot design. Arbetet omfattar 20p/30ECTS och är utfört vid Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för landskapsplanering Alnarp, under våren och sommaren 2006.

Av: Lisa Lindgren

Handledare: Tiina Sarap

Examinator: Pär Gustavsson

Innehåll

Abstract 6

Sammanfattning 7

2006 Inledning 9

2010 Som en egen trädgård.....15

2005 Första mötet 19

1932 Människan i landskapet 23

2006 Salamanderjakt 37

1945 Staden i landskapet - människan i staden 41

1950 Blomstringstiden 53

1960 Långsamt förfall/naturens återtåg 57

2006 Olssons trädgård idag 61

2007 Olssons trädgård i framtiden 89

2006 Olssons nya ansikte.....109

Tack! 115

Referenser.....116

Abstract

This master thesis is about a place that has a story to tell. Olsson's garden came about when Mr Carl Oscar Olsson acquired a piece of land in Landalabergen in the beginning of the 1930's and at that time he started his industrious work of uniting much of Sweden's flora in his garden. Since the very beginning Olsson's garden has played a lot of different rolls in a variety of situations and meant different things for different people. Today one can find traces from Mr Olsson's life and deeds in the garden. One can also find traces of the dramatic changes that swept through the area as it became more populated starting 1945. At this time Olsson's garden changed its focal point from being one person's creation to being a place of that era. Sweden's first unit of neighbourhoods, Norra Guldheden, was built around Olsson's garden. The unit of neighbourhoods was built to create a new form of living that should ensure safety, community and democracy and to make sure that humans would not be victims of dangerous mass movement, like the recent events of world war two in Germany and Italy. The heart of a unit of neighbourhood is its centre, the place where people can gather. In the Norra Guldheden neighbourhood, this important place was formed around Olsson's garden, which apparently had enough drawing power to ensure its own future

as well as influence the creation of the new township. The Norra Guldheden neighbourhood was thriving during the next couple of decades. Olsson's garden was flourishing, the restaurant was one of the best in town and the whole area was full with children. But with time the scene changed, the children grew up and moved out, demands for larger living quarters went up, the restaurant shut down and the stores started to close up, one by one. And as a result of this, the time of neglect came to Olsson's garden. Today the Norra Guldheden is an attractive neighbourhood, centrally located and with unique rock outcroppings. But even so, many of the people living here feel a great sadness over the deserted market square and the neglected gardens of Olsson. There are also now plans of adding more housing in the Norra Guldheden area, with one of the suggested building spots being located on the border of Olsson's garden.

This project includes the history of Olsson's garden and also a number of ideas of changes as a counter proposition of the above mentioned suggestions of building apartments in the garden. The propositions herein reveals the unique history of this place and also goes to show that Olsson's garden still has the power to influence the planning of the city.

Sammanfattning

Det här examensarbetet handlar om en plats som har någonting att berätta. Olssons trädgård blev en plats i och med att Carl Oscar Olsson tog sig en bit mark i Landalabergen i Göteborg i början av 30-talet och inledde sitt strävsamma arbete för att sammanföra hela Sveriges flora i sin trädgård. Sedan den dagen har Olssons trädgård spelat olika roller i en mängd sammanhang och i många människors liv.

Idag innehåller trädgården spår från Olssons liv och gärningar. Det finns också spår av de dramatiska förändringar som skedde när Landalabergen bebyggdes 1945. Här övergår Olssons trädgård från att tala om en enskild individ till att tala om en tidsanda. Kring Olssons trädgård byggdes Sveriges första grannskapsenhet, Norra Guldheden. Grannskapsenheten innebar en ny typ av bebyggelse som skulle främja trygghet, samvaro och demokrati och motverka att människorna blev offer för farliga massrörelser, så som helt nyligen skett i Tyskland och Italien. Hjärtat i grannskapsenheten var centrumet, samlingsplatsen. I Norra Guldheden utformades denna viktiga plats kring Olssons trädgård, som uppenbarligen både hade kraft nog att sörja för sin egen fortlevnad och påverka utformningen av det nya bostadsområdet. De första årtiondena blomstrade

Norra Guldheden, Olssons trädgård var välskött, butikerna kring torget var välbesökta, restaurangen var en av stadens bästa och hela området myllrade av barn. Med tiden förändrades bilden, barnen växte upp och flyttade ut, kraven på boendeyta ökade, köpvanorna förändrades, restaurangen stängde och butikerna började slå igen. Parallellt med detta började Olssons trädgård förfalla.

Idag är Norra Guldheden ett attraktivt område, centralt beläget och med en unik bergskaraktär. Dock finns en stor sorg hos många boende över det ödsliga torget och förfallet i Olssons trädgård. Norra Guldheden är också föremål för förtätningsplaner, varav en av de utvalda platserna för bebyggelse är i kanten av Olssons trädgård.

Det här arbetet innehåller berättelsen om Olssons trädgård samt ett antal förslag på förändringar som innebär motförslag till tanken att bygga i trädgården. Förslagen lyfter platsens unika historia och visar på att Olssons trädgård ännu har kraften att påverka stadsplaneringen.

2006

Inledning

Inledning

Olssons trädgård är en liten park som ligger på en bergssida i de södra delarna av centrala Göteborg. Parken ligger alldeles i anslutning till ett torg, Guldhedstorget. Parken och torget utgör tillsammans med omgivande byggnader själva centrum i bostadsområdet Norra Guldheden. Parken är skötselmässigt eftersatt och kan upplevas som övergiven med nedklottrade bänkar, förvuxna buskar och en upptorkad, igenväxt damm. Parken sköts av park- och naturförvaltningen i Göteborg.

Under min utbildning till landskapsarkitekt har jag vid flera tillfällen praktiserat på park- och naturförvaltningen i Göteborg och under den sista perioden blev jag tillfrågad av stadsträdgårdsmästaren om jag var intresserad av att innefatta Olssons trädgård i mitt examensarbete. Jag fick veta att platsen har en spännande historia och att det varit tal om att göra någonting med den men att ingenting hade hänt. Jag tror att man kan säga att Olssons trädgård hade hamnat mellan stolarna.

Jag tog spårvagnen ut till Norra Guldheden och blev genast intresserad. Platsen väckte på sitt tillbakadragna sätt min nyfikenhet. I Olssons trädgård såg jag också möjligheten att få jobba med en verklig, fysisk plats där mina idéer kunde leda till konkreta förändringar. Det kändes viktigt efter fem års teoretiska studier.

Målsättningen med mitt arbete har varit att ta reda på vad Olssons trädgård är för en plats, vad som har format den, vad förutsättningarna för dess existens har varit och att göra detta material tillgängligt i form av text och bilder. Vidare har jag haft som mål att presentera ett förslag på åtgärder i Olssons trädgård, baserat på det material jag har plockat fram, och i

förlängningen få detta förslag genomfört i praktiken.

När det under arbetets gång visade sig att det finns ett konkret hot mot trädgårdens fortlevnad i form av ett förslag att bygga bostäder insåg jag att detta arbete också skulle komma att bli ett motförslag och ett sätt att föra trädgårdens talan. Att göra informationen om trädgården tillgänglig skulle också kunna leda till att fler människor insåg vilken unik plats det handlar om, vilket i sin tur skulle kunna leda till opinion och omprövningar av förslaget att bygga i parken.

Utöver målen att framställa en rapport över Olssons trädgård och genomdriva förändringar på platsen så innehåller naturligtvis ett sådant här arbete mer personliga mål. I mitt fall handlar det om en målsättning att bli mer medveten om min arbetsprocess och att träna på att driva ett projekt på egen hand.

I mitt sökande efter vad som utgör Olssons trädgård har jag använt mig mycket av människor. Under hela arbetet har jag haft förmånen att sitta på Park- och Naturförvaltningen i Göteborg, omgiven av kollegor med massor av kunskap och kontakter. Via dem har jag tagit mig vidare till tidigare anställda, andra förvaltningar, människor som bor eller har bott på Norra Guldheden, arkiv och hembygdsföreningar, bibliotek och antikvariat, foton, skrifter och tidningsartiklar. Jag har studerat litteratur med anknytning till de tankar och idéer jag har stött på. Jag har vandrat i Olssons trädgård och omgivningarna runt omkring och observerat och skissat i timmar. Jag har pratat med människor jag har mött och frågat vad de har för tankar och känslor inför Olssons trädgård. På detta sätt har bilden av platsen vuxit fram. Min bild. För genom hela processen är det jag som har

Figur 1. Min anslagstavla

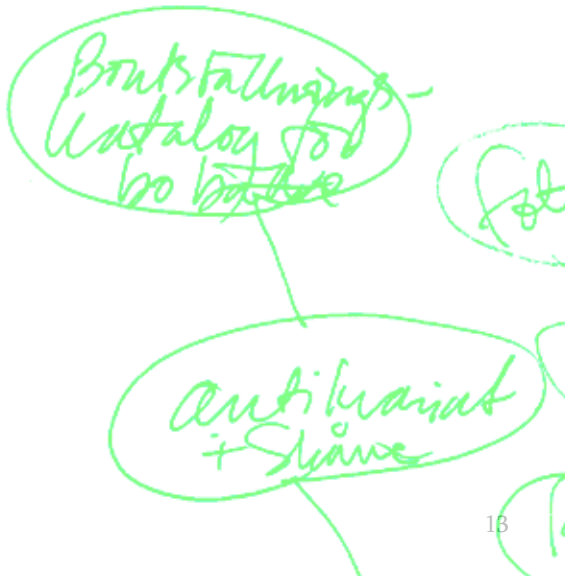
haft tolkningsföreträde, jag som har satt ramarna. De val jag har gjort, de trådar jag har lagt ut, de ögon jag har sett med och de öron jag har lyssnat med har bestämt vilken information jag har kommit i kontakt med och materialet som återges har genomgått en sällningsprocess som helt baserats på mina egna värderingar, erfarenheter och idéer.

Tiden har varit den främsta begränsande faktorn när det gäller mängden material som presenteras. Jag avsatte en vis tid för varje delmoment; historiska efterforskningar, intervjuer, litteraturstudier, platsbesök, skissarbete och presentation. Jag har dock en känsla av att när det gäller den historiska bakgrunden till Olssons trädgård så skulle inte mer tid automatisk lett till mer material, jag tror att jag har varit i kontakt med det mesta av det material som finns.

Resultatet av mitt arbete presenteras i den här rapporten. Det är dels berättelsen om Olssons trädgård, dels förslag på framtida förändringar. Att ta avstamp i en plats och låta berättelser växa fram ur det är en spännande resa. Genom Olssons trädgård har jag fått inblick i människors liv, lärt känna olika epoker och skeende närmare och kommit i kontakt med bostadspolitik, kommunal förvaltning och folkets motstånd. Jag vill med det här arbetet dela med mig av dessa erfarenheter. En stor del av behållningen av arbetet med Olssons trädgård har varit just dessa nedslag i olika tider. Jag har valt att lägga upp min rapport på samma vis och på så sätt låta den spegla min arbetsprocess. Ordningen är alltså inte helt kronologisk, den historiska informationen blandas med glimtar av trädgården idag och avslutas med förslagen. Jag har medvetet valt ett format och en presentationsform som ska vara lättillgängligt och väcka nyfikenhet hos läsaren. Arbetet bygger lika mycket på bilder som på text eftersom bilderna varit

viktiga och till mycket glädje i min arbetsprocess. Jag vänder mig med det här arbetet inte enbart till branschfolk utan till alla som är intresserade. Jag vet att det finns ett stort intresse hos de boende i området och hos andra som på olika vis är engagerade i Olssons trädgård.

Till sist vill jag säga någonting om definitionen av park och trädgård. Olssons trädgård var ursprungligen en trädgård i betydelsen privat och tillhörande en byggnad. När staden övertog Olssons trädgård 1945 blev trädgården en park i betydelsen en offentlig kultiverad grönya. I texten kallar jag ibland Olssons trädgård för park, då det definitionsmässigt sett är en park (park- och naturförvaltningen i Göteborg sköter inte trädgårdar). Ibland skriver jag trädgård och syftar på namnet. Park och trädgård betyder i den här rapporten samma sak.

2010

Som en egen trädgård

20 maj 2010

Älva blir alldeles vild varje gång vi kommer ner. Först ska hon bort till vattnet och fixa. Helst ska hon stå upp till midjan i vattnet och bara skrika. Sen ska hon bearbeta påskliljorna. Då vill hon springa utmed hela raden med armen utsträckt och klappa lite på varje blomma. Det är skönt att gå ner hit. Vi har ingen egen trädgård och, ärligt talat, fast det är många som är här så tänker jag på detta lite som vårt eget ställe.

Figur 2. Petronella och Älva i Olssons trädgård i maj 2010.

2005

Första mötet

10 oktober 2005

Jag tog spårvagnen ut till Norra Guldheden och möttes av en plats som jag i ett första skede beskrev så här:

Det är någonting oputsat.

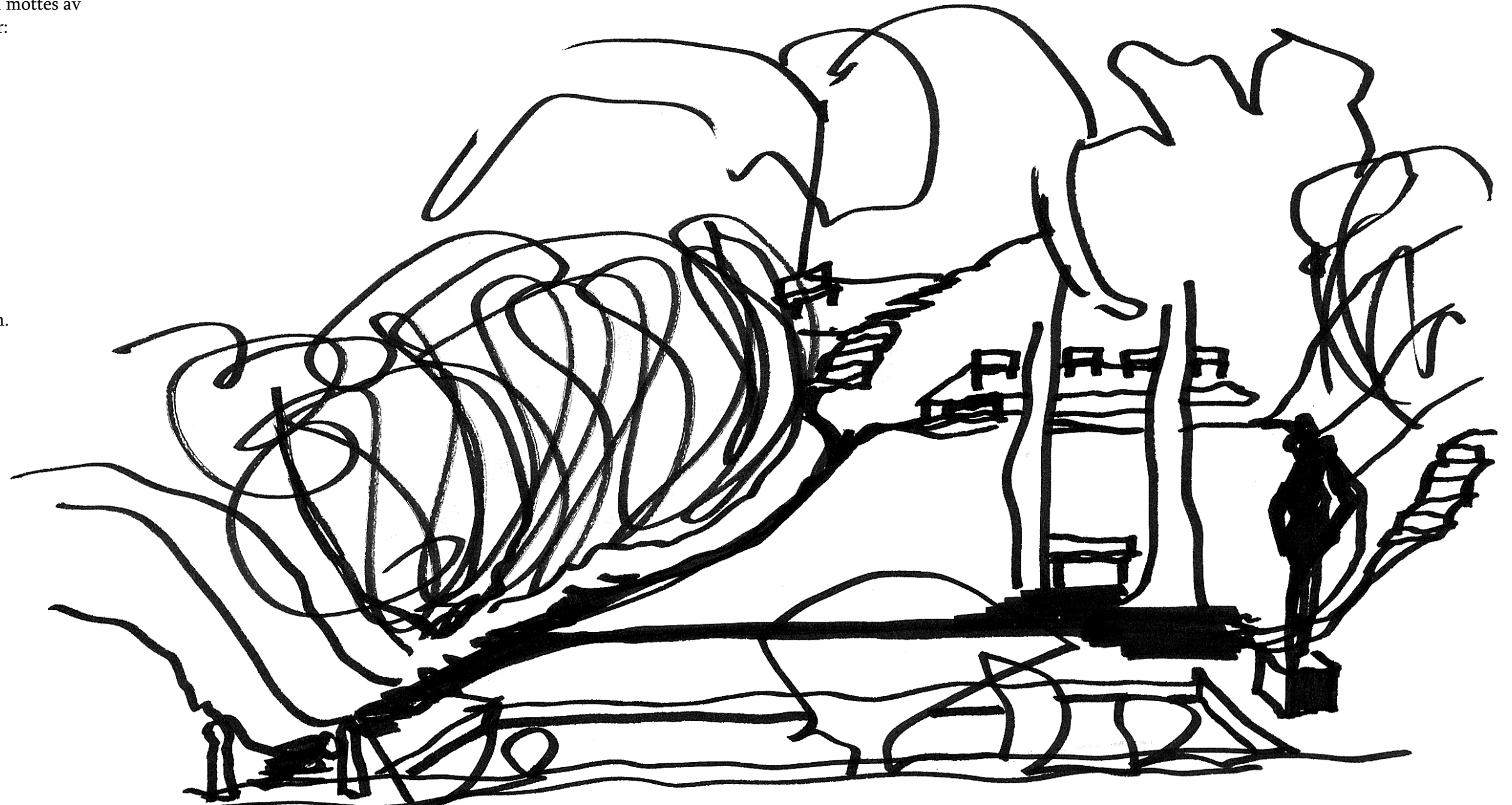
Det är en plats med ett subtilt skimmer.

På grund av att den är övergiven... lämnad?

Det finns ett minne i platsen.

Någon har brytt sig om den här platsen.

Eller om dem som skulle komma att besöka den.

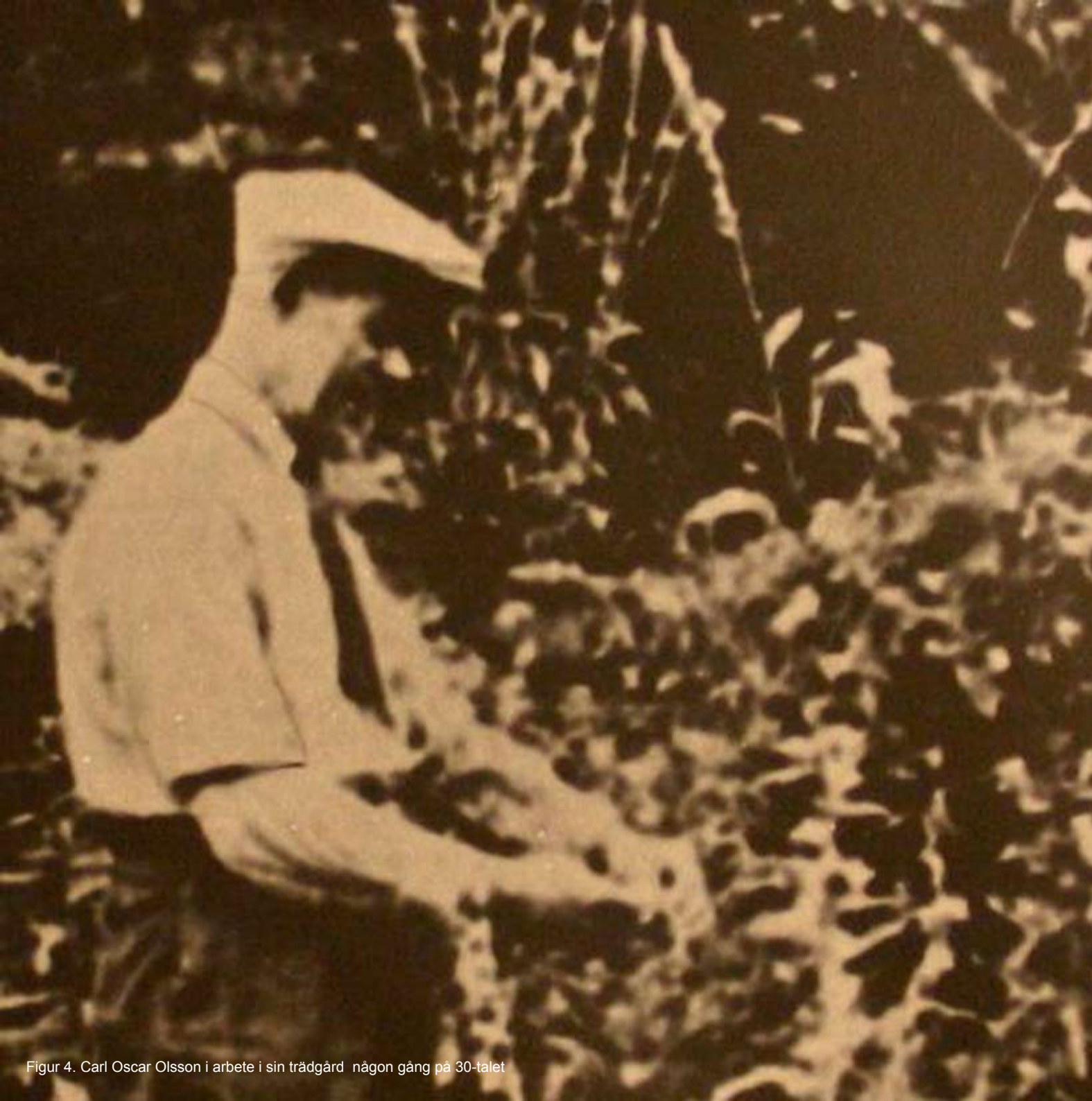

Figur 3. Första skissen av Olssons trädgård, ur minnet, 2005

1932

Människan i landskapet

Jag slog mig ner och iakttog mannen på avstånd. Han gick helt upp i sitt arbete eller kanske rättare sagt sin lek. Han tittade ett ögonblick på den tuva fetknopp han just planterat. Så lade han sig på knä, rättade till placeringen, och när han rörde sina händer och makade tuvan till rätta, tyckte jag mig se en skulptör, som med mjuka men samtidigt fasta rörelser byggde ett konstverk.

Gunnar Thorstensson minns sitt första intryck av Olsson i arbete i mitten av 30-talet. (GHT 8 september 1945)

Figur 5. Olssons trädgård 1936. Berget är kargt och strukturen av björkstammar framträder tydligt.

Människan i landskapet

– Odlä en trädgård! Det kommer att ge dig hälsan åter och stärka dina nerver.

Så sade läkaren till Carl Oscar Olsson en dag i början av 1930-talet. ("Blomstertrolleri", 1936) Olssons bakgrund var mycket brokig. Plåtslagararbete, år till sjöss, en kort period på Valands målarskola i slutet av 1920-talet, återkommande besök på sjukhus och vilohem på grund av trassel med nerverna samt slutligen sjukpensionering skissar en bild av hans liv fram till den dag då hans läkare ordinerade trädgårdsodling. ("Olssons trädgård", 1945) Vid den här tidpunkten höll Olsson mest till i sin egenhändigt byggda och enligt beskrivningar mycket originella ateljéstuga Bohém i Landalabergen i Göteborg. ("En liten vrå", 1938) Den brunmålade lilla stugan låg i en bergsskrev på en bit mark som Olsson arrenderade av staden på platsen för nuvarande Norra Guldheden. (Axlund, 2002).

Göteborg hade vid den här tiden ännu inte expanderat över den sydliga höjd som Landalabergen utgjorde. Boende i den närliggande stadsdelen Landala hade tagit för vana att ta sig en bit mark uppe i bergen för djurhållning eller odling. Den karga miljön var lantlig med en handfull torp bland bergknallarna, små odlingar, duvslag, höns, grisar, kor och hästar (Garellick, 2003) samt en flora som i huvudsak bestod av björk, hagtorn, vide och ljung. ("En liten vrå", 1938)

I detta landskap inledde Olsson sin intima relation med det växande. Utan någon som helst boklig bildning gällande växternas krav och förutsättningar gav han sig ut på långa vandringar under tidiga morgontimmar. Han plockade med sig de växter han stötte på och bar exempelvis hem säckvis med groblad innan han insåg vad det var för växt. ("En liten vrå", 1938)

Efterhand lärde han känna växterna närmare och även den litteratur som omfattar dem. Kring en bergknalle på jordplätten utanför ateljén skapade han ett miniatyrlandskap där all Göteborgs- och Bohusläns flora skulle finnas representerad. Där fanns västkuststranden med sand, tång och strandväxter, kärrtörel från Särö, hedjohannesört från Hisingen och vild murgröna från Toltp. Havtorn, nicktistlar, vitblära, dvärgmåra, vitblommande mjölke, bergslilja och fjällkåpa var andra av Olssons stoltheter. Vid bergknallens fot skapade Olsson en mosse i miniatyr

Figur 6. Landalabergen före exploateringen. Ur Robert Garellicks bok Bilden av Göteborg. Fotograf Evald Karlsten

Uppmåtningsritning av Carl Olssons trädgård
norr om Guldhedsgatan

Göteborgs stadsplanekontor i augusti 1944

T. Wm. Olsson
Stadsplaner

Josef M. Stäck

SEKTION SEDD MOT SYDOST

Skala 1:100

SEKTION SEDD MOT NORDVÄST

STADSPLANEKONTORET
GÖTEBORG
RITNING NR. 5745 b

Figur 7. Snitt över Olssons trädgård efter uppmätning 1944

Uppmåtningsritning av Carl Olssons trädgård
norr om Guldhedsgatan

Göteborgs stadsplanekontor i augusti 1944

T. Wm. Olsson
Stadsplaner

Josef M. Stäck

Ateljéstugan Bohém

Skala 1:100

Figur 8. Plan över Olssons trädgård efter uppmätning 1944

Figur 9. Olsson i ateljén 1938

innehållande bl.a. rosling, sumpförgätmigej, myrlilja och tätört, alla insamlade på en särskild plats vid Landala mosse i närheten. ("En liten vrå", 1938)

Många gånger har jag sjunkit ner ända till midjan i vatten, när jag skulle ha tag i någon sumpmarksväxt. Men friskt är det! Finns det något härligare än att vara ute i naturen så tidigt på morgonen, när allt är daggfriskt och djur och växter nyss har vaknat?

Olsson i GP 30 april 1938

Figur 10 Klipp ur GP 1938

Med tiden växte fler landskap fram i Olssons trädgård. Gotland representerades av en vitlysande kulle av kalksten där bl.a. orkidéer som den väldoftande brunknipproten samt gulblommande viol trivdes. I "Halland" fanns inskränningar fyllda med fin sand och kantade med runda stenar, en symbol för den halländska sandstranden. Här samsades rariteter som humlesuga, blåsuga och kåltistel. ("En liten vrå", 1938) Även Dalsland, Jämtland, Skåne och Norrland fanns representerade. Då Olsson själv inte hade möjlighet att resa till dessa landskap för att uppleva de olika naturtyperna och samla in växtmaterialet på plats fick han nöja sig med att bekanta som på ett eller annat sätt intresserade sig för hans trädgård skickade växterna och beskrev de naturliga växtplatserna. Därefter skapade Olsson med intuitiv blick motsvarande miljö i sin trädgård. Tack vare hans känslighet inför de enskilda växternas behov fick han en oändlig mängd arter att trivas kring stugan, något som besökare hänfört konstaterade. Olssons stora dröm var att sammanföra hela Sveriges vildflora i den lilla trädgården ("Olssons trädgård", 1945).

Figur 11. Olssons trädgård i sommarskrud på 30-talet. Stuga, brunn, björkar och funkia.

Jämte det passionerade odlandet ägnade sig Olsson åt andra konstarter, som ciselering, måleri och skulptur. I ateljén fanns prov på hans konst i form av en stor väggmålning, oljemålningar, skulpturer i modellwax och lera samt en byst av Olsson själv, uthamrad i ett enda stycke kopparplåt. ("En liten vrå", 1938) Intill två av björkarna i trädgården fanns en två och en halv meter djup brunn som Olsson själv hade grävt. Över brunnen hade Olsson byggt ett träkar som han sedan målat med tjock färg i vilken han fäst småsten för att ge karet ett murat uttryck. Brunnen pryddes också av en järnbåge som Olsson tillverkat av delar från en engelsk järnsäng som kasserats av en sockerbagare i närheten. ("Kasserad järnsäng", 1945)

Under tiden på Valands målarskola hade Olsson kommit att tillhöra en krets unga konstnärer bestående av bland andra den senare välkände Göteborgskonstnären Åke Göransson. Olsson var vid den här tiden i 40-årsåldern och betydligt äldre än de övriga och han kallades kärleksfullt gamle Olle, den tokige plåtslagaren. Gruppen samlades gärna i Olssons ateljé för att måla eller föra heta diskussioner kring konst. Åke Göransson och Olsson utvecklade

med tiden en nära vänskap och Göransson fortsatte att besöka vännens trädgård och ateljé så länge han var kapabel till sociala relationer. Under mitten av 1930-talet fick Göransson diagnosen schizofreni och lades in på Lillhagens sjukhus. (Axlund, 2002)

Olssons trädgård beskrevs som en botanisk sensation i flera tidningsartiklar i slutet av 30-talet. Dåvarande stadsträdgårdsmästaren E.A. Wahman samt den vid tidpunkten välkände professorn i botanik Carl Skottsberg var några av dem som gärna besökte trädgården. Det hände också att skollärare tog dit sina elever för att studera den svenska floran i levande form. ("En liten vrå", 1938) Olsson föräddades också med en medalj från Hortikulturens Vänner, men denna blev stulen under ett inbrott i ateljén. ("Kasserad järnsäng", 1945)

Trots medaljstölden och en del andra snatteriincidenter hälsade Olsson alla varmt välkomna att besöka trädgården. Växterna var viktigast och han kände ingen större oro över att de skulle skadas eller försvinna, han sade sig helt enkelt lita på människornas godhet. ("En liten vrå", 1938)

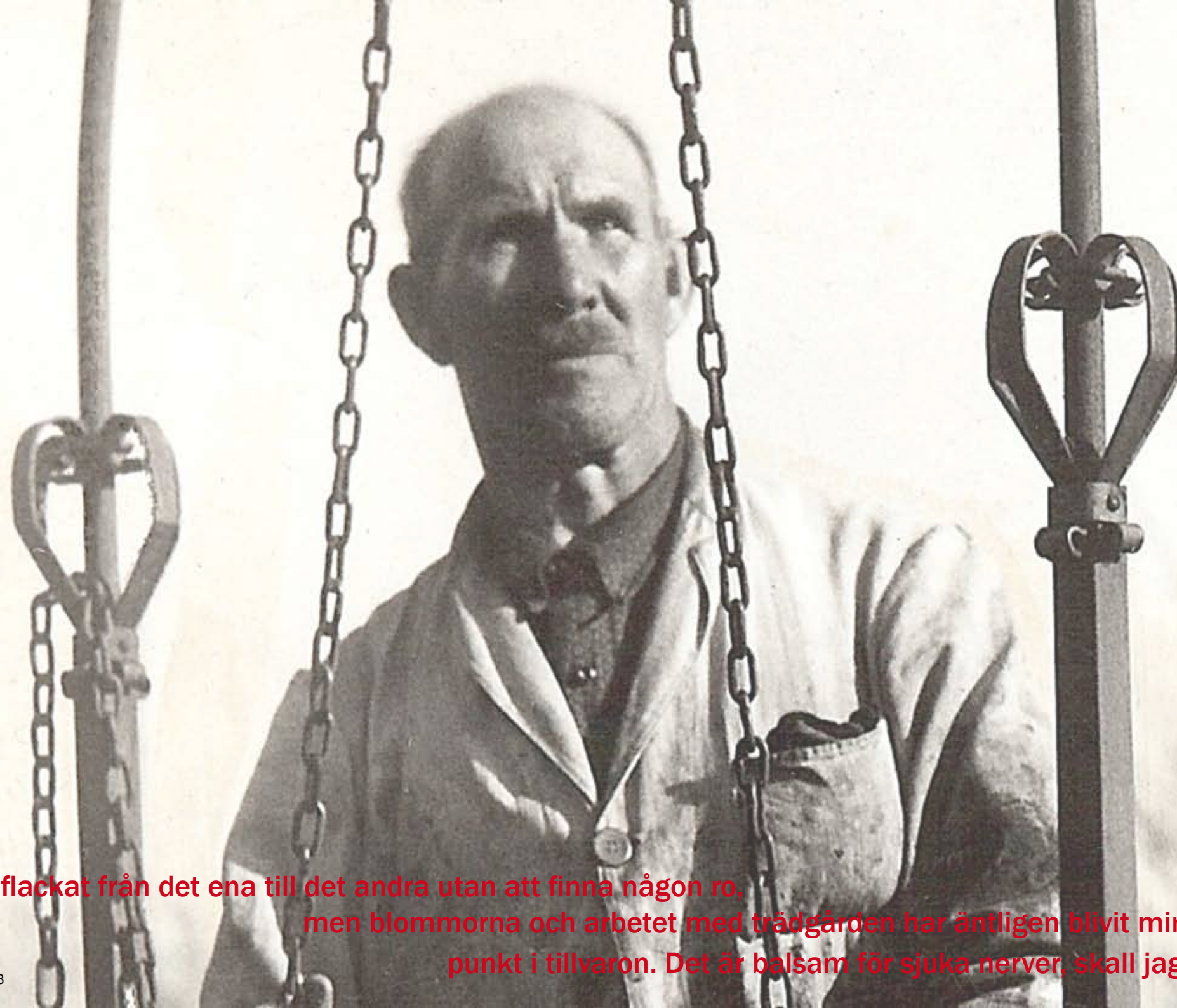

Figur 12. Maskerad på Valands målarskola i Göteborg. Carl Oscar Olsson med mandolin längst till höger och Åke Göransson sittande i struthatt. 1927

Vi ställa stegen mot en liten brunmålad byggnad som liksom smälter samman med bergen och marken. Från förstugans ena vägg möter oss en prydligt textad och målad anmaning på meter och rim: **Då i stugan du går in – visa alltid sol i sinn.** Här tycks bo en originell herre. Vi knacka på, anlägga vårt soligast leende och träda in i byggnadens enda rum. Kortväggen mittemot ingången har dekorerats med en väggmålning, föreställande "Gracernas dans" eller något ditåt. Därovanför stå några sentenser att läsa: **Konsten lång – livet kort och Varen hälsad.** På väggarna hänga oljemålningar, i ett hörn ser jag några ännu ofullbordade dukar. På en hylla stå skulpturer i modellwax och lera och en porträttbyst, som är uthamrad ur ett enda stycke kopparplåt. I taket hänger en minst sagt burleskt originell armatur, bestående av ett förgyllt nattkärl, varöver en pergamentskärm monterats! En gammal kammarorgel och en spinnrock fullbordar rummets utsmyckning. Så bor en bohém!

Holger Oijens beskriver inlevelsefullt Olssons ateljé Bohém i en artikel i GP 1938

Jag har flackat från det ena till det andra utan att finna någon ro,
men blommorna och arbetet med trädgården har äntligen blivit min fasta
punkt i tillvaron. Det är balsam för sjuka nerver, skall jag säga!

För mig träder Olsson fram ur artiklarna som en människa som sökte sin plats i den föränderliga värld som den tidens Sverige måste ha varit. Den diffusa beteckningen svaga nerver kanske talar om en känslighet inför livet och mellan raderna läser jag också om en ovilja att böja sig inför samhällets gängse normer. Det konstnärliga skapandet är av stor vikt och löper som en röd tråd genom Olssons liv. Han verkar också ha sökt sig till andra människor som hade en vilja att undersöka och ifrågasätta sin verklighet genom konsten.

När Olsson i sin trädgård för första gången kombinerade sitt skapande med "naturen", det växande, skedde en förändring i hans tillvaro, det verkar som att bitarna föll på plats och han kom till ro. Det kan handla om att Olsson som människa hade en viktig koppling till naturen, något som hans intuitiva förmåga att skapa de rätta förutsättningarna för varje växt i trädgården tyder på. Det kan också handla om att hans sökande efter "en plats i tillvaron" resulterade i att han fann sig en fysisk plats i världen, sin trädgård, som han kunde interagera med och lämna personliga avtryck i, något som gav hans liv en ny sorts mening. Sett ur det perspektivet handlar Olssons trädgård om människan och landskapet. Människan som väljer sig en plats ur landskapets oändliga variation av former och strukturer, en plats som på något vis resonerar med just den människans inre. Hon gör platsen till sin genom tillägg och subtraktioner och förankrar på så sätt sig själv i sin fysiska verklighet. Säkert fanns det en större frihet att just "ta sig en plats" när den här historien utspelade sig än vad det finns idag.

Figur 14. Klipp ur GP 1938

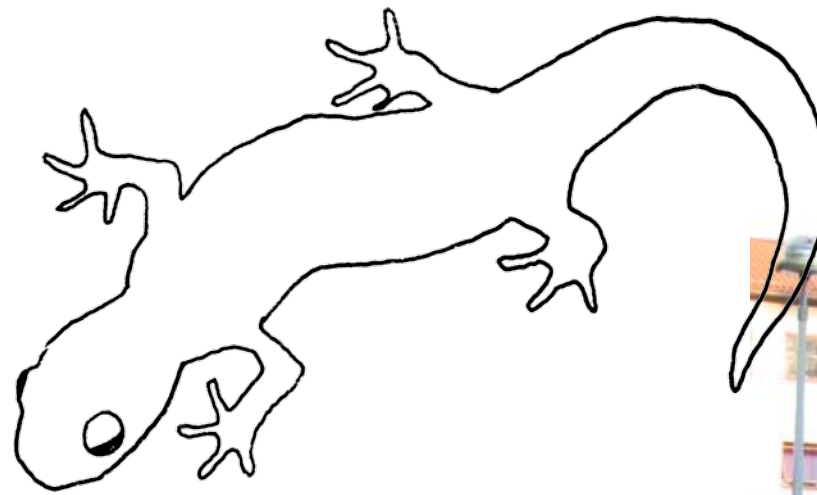
Olsson i GP 1938

Figur 13. Olsson vid sin brunn 1938

2006

Salamanderjakt

Olssons trädgård 10 maj 2006 20:07

- Hej
- Hej
- Vad gör ni?
- Vi fångar ödlor. Salamander.
- Oj, får jag se, har ni fått nån?
- Nä, vi har inte fångat nån. Vi ska fånga.
- Jaha. Hur ser dom ut?
- Så här långa och som en vanlig ödla.
- Vilken färg har dom?
- Svart-orangeprickig på magen och svart på ryggen. Svart eller... mörkvit.
- Jaha. Hoppas ni får nån då.
- Ja.
- Hejdå
- Hejdå

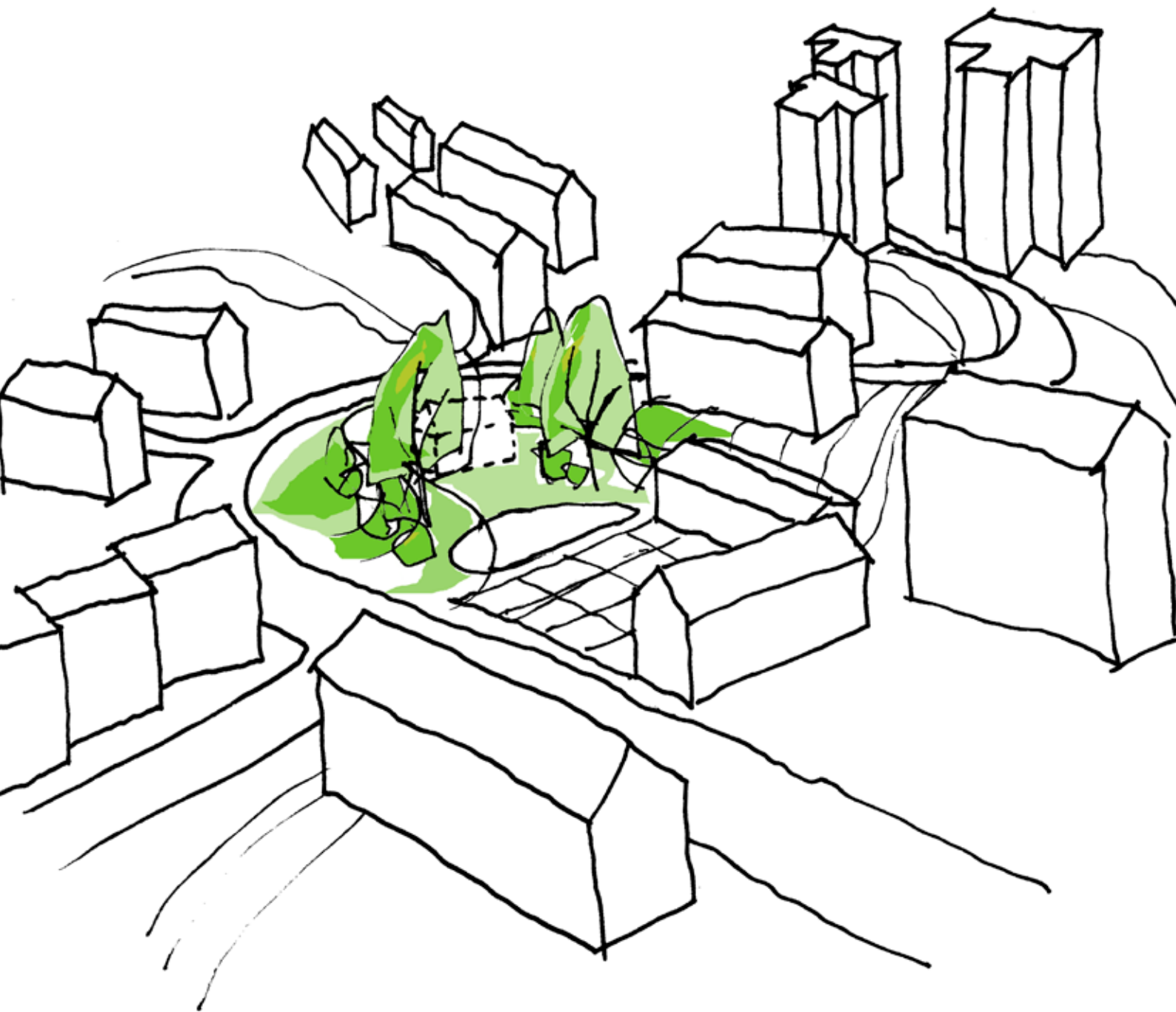

Figur 15. Dammen i Olsson trädgård i maj 2006

1945

Staden i landskapet - Människan i staden

Figur 16. Skiss över Olssons trädgård och de nybyggda husen

När man från Guldhedens torgplats strax vid entrén ser upp mot bostadsområdet, möter blicken en liten blomsterträdgård, uppodlad med kärleksfull omsorg av en gammal göteborgare. (...) Kring hans förut fridfulla och ensliga lilla täppa på Guldhedsbergets sluttning reser sig nu de stora hyreshusen. Hans odlingar skall med visshet bli till daglig glädje för hundratals människor, som kommer här förbi på väg från höjden bort till arbetsplatser, skolor, butiker och andra göromål eller som vänder om igen, var och en till sitt lilla hem, som ligger där, inkilat bland många andra i de röda och gula husblocken, vilka reser sig högt över den omgivande staden. Blomsterträdgården är den första bland de anläggningar för gemensamt bruk som är avsedda att ge guldhedsborna trivsel i sin stadsdel och till den ansluter sig en rad andra, som på olika sätt inom detta område skall skapa en rikare och mer varierad miljö, bekvämare levnads- och arbetsförhållanden och större samhörighet grannarna emellan än som vanligen kommer till stånd inom den moderna storstaden.

Ur utställningskatalogen för boutställningen Bo Bättre 1945

Figur 17. Boutställningen Bo Bättre 1945, den principiella delen. Ur Robert Garellicks bok Bilden av Göteborg

Staden i landskapet - människan i staden

Sensommaren 1945 invigdes ett nytt bostadsområde på Norra Guldheden i Göteborg i samband med den dittills största svenska boutställningen Bo Bättre. Områdets tillkomst hade föregåtts av noggrann forskning kring de rådande bostadssociala problemen i landet. Vid andra världskrigets utbrott var Sverige ett av de mest trångbodda länderna i Europa och det sjunkande bostadsbyggandet under kriget förvärrade situationen ytterligare. Bostadsproblemet hade uppkommit redan i samband med industrialiseringen kring sekelskiftet och sedan förstärkts under lågkonjunkturen i början av 30-talet. 1932 kom socialdemokraterna i regeringsställning med ambitionen att bygga ett rättvisare samhälle med välfärd åt alla, vilket förutsatte att bostadsfrågan löstes på politisk väg, eftersom marknaden uppenbarligen inte klarade att lösa problemet. Under den här perioden infördes bland annat bostadslånet och grunden lades till en social bostadspolitik i Sverige. (Larsson, 1993)

Samtidigt var den nya arkitekturstilen funktionalismen på stark frammarsch i Europa. De nya tankarna inspirerade svenska arkitekter att engagera sig mer i utformningen av flerfamiljshus med hyreslägenheter, en bebyggelseform som tidigare inte haft särskilt hög status. Funktionalismens avskalade likformighet fick symbolisera den klasslösa arkitekturen, till skillnad från tidigare arkitekturideals åtskillnad mellan olika samhällsklasser. Formen blev en följd av funktioner, bostadshusen skulle byggas inifrån och ut med utgångspunkt i lägenheternas utformning och placeras så att de boende försägs med ljus, luft och grönska. De nya idealen innebar även att olika samhällsfunktioner som arbete, boende, transport och fritid skulle hållas isär och resultatet, ser vi nu i

efterhand, blev ofta storskaliga sovstäder med rader av lamellhus. (Larsson, 1993) Kritik riktades tidigt mot de nya områdenas enformighet, strikta arkitektur och brist på fritidslokaler och service. (Olsson m fl, 2004)

Under 40-talet väcktes tankar om en utformning av bostadsområden som skulle gynna den sociala gemenskapen, en aspekt som överhuvudtaget inte behandlats inom funktionalismen. Negativa erfarenheter från Tyskland och Italien gav kraft åt teorier om att den moderna storstaden gjorde människan rotlös, vilken och mottaglig för totalitära idéer. Kunde man däremot samla bostadsbebyggelsen i mindre grupper kring lokala centra med handel och samlingslokaler så skulle det uppstå en gemenskap bland de boende som främjade demokratiska tankar och motverkade farliga massrörelser. Den nya typen av bostadsområde kom att kallas *grannskapsenhet*. Norra Guldheden och boutställningen 1945 blev ett av de första områden där grannskapstankarna prövades i praktiken. (Larsson, 1993)

All den kunskap och de erfarenheter som ackumulerats under det att bostadsbyggandet gått på sparlåga under kriget skulle nu samlas och manifesteras. Den bostadssociala utredning (SOU 1945:63) som pågått under flera år samt en bostadsutredning som bedrevs av Svenska arkitekters riksförbund tillsammans med Svenska slöjdföreningen bidrog med riktlinjer för byggandet. Valet av plats föll sig naturligt eftersom staden hade expanderat över de sydliga bergssluttningarna sedan 1910-talet (Göteborg: att bygga staden, 2003) och nu hade turen kommit till den bergknalle som höjde sig mellan stadsdelarna Landala och Linnéstaden. Avskildheten

från de omgivande områdena och höjden som gjorde platsen till ett blickfång i staden gjorde den utmärkt för denna stolta uppvisning i modern stadsbyggnadskonst. Guldhedsutställningen blev ett samarbete mellan Göteborgs stadsplanekontor, Statens byggnadslånefond, Svenska slöjdföreningen och privata byggmästare. Då önskemål fanns om att utställningen skulle stå färdig till Slöjdföreningens 100-årsjubileum 1945 skedde allt med en väldig fart. Stadsplanekontoret ansåg att en arkitekttävling borde utlysas men man insåg snart att tiden var för knapp och uppdraget att utforma både plan och byggnader gick i stället direkt till arkitekterna Gunnar Wejke och Kjell Ödeen som var erkänt engagerade i den bostadssociala frågan. (Larsson, 1993)

Figur 18. Göteborgs centrum och södra delar på 30-talet. Platsen för exploateringen av Landalabergen lyser ännu vit.

När Wejke och Ödeen tog sig an uppgiften att utforma utställningsområdet 1944 fanns redan ett planförslag över området som förre stadsplanechefen och funktionalisten Uno Åhrén upprättat 1939. Åhréns plan var starkt präglad av 30-talets planeringsideal. Området var uppdelat i en nordlig del som anslöt till gatunätet i Landala och en sydlig del med en egen infartsväg och däremellan sträckte sig en naturpark. Ingenting av den ursprungliga bebyggelsen fanns bevarad. Wejke och Ödeen behöll delvis tanken om uppdelningen i en nordlig och en sydlig del men utformade i övrigt området mer i enlighet med den nya grannskapstanken. Då en av grundstenarna var den sociala samvaron blev en mötesplats i form av ett torg omgivet av butiker och gemensamhetslokaler

Figur 19. Göteborgs centrum och södra delar idag. Norra Guldheden i markeringsram. Exploateringen har med tiden fortsatt söderut.

ett viktigt inslag. (Larsson, 1993) I Wejkes och Ödeens plan utformades denna betydelsefulla plats kring Olssons trädgård, som alltså fanns kvar i den nya planen. Man får anta att de båda arkitekterna besökte trädgården och ansåg att den innehöll kvaliteter som var värda att bevaras. Även tidens tankar om grönskans betydelse för de boendes välmående bidrog troligen till att trädgården införlivades i det slutgiltiga planförslaget.

Efter det att Norra Guldheden varit en spektakulär byggplats och ett populärt promenadmål för Göteborgarna under ett och ett halvt års tid ("Ny stad i staden", 1945) invigdes boställsbyggnaden Bo Bättre i augusti 1945 med ett högtidstal av Kronprins Gustaf Adolf. ("SSF:s hedersordförande", 1945) Besökarna möttes först av en principiell del där alla forskningsrön kring bostadsbrist och trångboddhet presenterades med staplar och diagram samt stora plakat med texter som Bygga måste vi och Så ska vi ha't men var ska vi ta't. (Greve, 1945) I närheten av entrén låg också torgplatsen, områdets centrum. Här samlades de

*Förslag till stadsplan för Guldhedsområdet av arkitekterna Gunnar Wejke och Kjell Ödeen.
Bostadshusens beteckningar: A = 7 vån., B = 5 vån., C = 3 vån., D = 3 vån. (1 entresolerad), E = 3 vån. (2 entresolerade).*

Figur 20. Planförslag för Norra Guldheden. Bortsett från biografen genomfördes planen.

Bäst löst är den lilla platsen med kollektivhuset och restaurangen, som öppnar sig mot en genomgående fint utformad trädgårdsanläggning. Denna har all den charm och det medvetna konstnärliga uttryck, som arkitekturen saknar. Denna trädgård är full av skönhet – och rik på mänsklighet. Här kan de unga svärma och älska och de gamla välja ut en plats åt sig: Denna är min! Så intim är den – så fin!

Knut Greve i tidskriften Form 1945

Figur 21. Akvarell över förslag för Guldhedstorget 1945. Delar av Olssons trädgård syns till vänster.

funktioner som en grannskapsenhet krävde; butiker, restaurang, post, hemhjälpcentral, hyreskontor och ett kollektivhus med lägenheter för ensamstående. Kollektivhuset var sammankopplat med restaurangen så att de boende enkelt och bekvämt skulle kunna inta sina måltider där. Restaurangen betjänade även en butik för färdiglagad mat, allt för att underlätta för de unga hemmafruar som förväntades flytta in i området. (Wejke, Ödéén, 1945) I anslutning till torget hade Olssons trädgård i utvidgat skick blivit till en prydnadspark med vattenspegel, staty, bänkar och blommor.

Olssons själv fick aldrig uppleva de radikala förändringar som kom att äga rum i bergslandskapet kring hans trädgård. Han hade dött sju år tidigare i den stelkramp som drabbat honom efter att han hade planterat vattenväxter med ett sår på handen. Olssons son Sture hade övertagit skötseln av trädgården och hade hand om den fram till att staden övertog marken 1945. ("Olssons trädgård", 1945)

Områdets förändrade skala måste blivit tydlig i kontrasten mellan trädgårdens detaljrikedom och enkelheten i de stora huskropparna. Min upplevelse av områdets omvandling är att ett nytt lager placerades i det befintliga landskapet, ett lager bestående av byggnader, vägnät och rumsbildningar. I detta nya skikt fanns i förväg utskurna hålrum som när lagret

påfördes lät delar av den ursprungliga terrängen tränga fram och bli en del av det nya och samtidigt vara en rest av det gamla. Olssons trädgård är en plats som gavs ett sådant utrymme, den undantogs på sätt och vis den nya planen. Bebyggelsens ankomst till området var en del av stadens utbredning i landskapet, givetvis påverkade landskapets form hur byggnaderna utformades och placerades och att de överhuvudtaget placerades just här. Man skulle kunna säga att "staden", i form av en kollektiv mänsklig vilja, valde sig en plats i landskapet. I relationen landskap – människa tillfördes alltså en ny komponent: staden, på just den här platsen.

Under grannskapsenheten epok lades stor vikt vid sambandet mellan människan och staden, om bara bostadsområdena utformades på rätt sätt skulle det leda till rätt utveckling hos invånarna, staden i sig skulle forma trygga, demokratiska människor. Det fanns ett tydligt fostrande inslag i stadsbyggandet. Teorierna kring detta grundades på noggrann forskning och när man läser beskrivningar av de nya idéerna får man en känsla av att den tidens planerare verkligen ansåg sig ha funnit sanningen bakom det goda stadsbyggandet. Samtidigt läser jag in ett avstånd mellan experterna och den enskilda människan. Om Olsson ännu levat när platsens omvandling skedde, hade det då funnits en flexibilitet som medgivit honom en möjlighet att fortsätta sköta sin trädgård?

Figur 22.
Inskription på
brunnen i
Olssons trädgård.

1950

Blomstringstiden

Figur 23. Gerd Cruse Sondén och Gunita Cruse Ståleby i Olssons trädgård 1954.

”Varje morgon vittjade vi stenarna, vi lyfte på dem och hittade ödlor och allt möjligt som vi förvarade i burar på någon vind, till mammornas förtvivlan. Vi lekte mycket i dammen också, med båtar, och på vintern lallade vi på isflaken. Mammorna såg väl mellan fingrarna med det, vi slog sönder isen, det var ju ganska ofarligt egentligen, dammen var inte så djup. Det fanns mycket buskar och träd i parken som man kunde krypa under, det var mycket blommor också, lökar och fint nyklippt gräs. Mammorna satt på bänkarna och pratade.”

(Citat ur intervjuer med boende i området kring Olssons trädgård)

”Det var en lekplats för oss, det fanns isflak på dammen där vi hoppade. Parken var en underbart spännande lite mörk värld, det var en kontrast mellan det stora öppna torget och den dunkla parken. Det var ett myller av barn. Mamma handlade på torget, restaurangen fanns då, hela området blomstrade.

”Vi flyttade hit 1950, parken var vacker då med massor av lökar som kom upp på våren. Där har funnits salamandrar i dammen men de är väl döda nu. Torget var levande, här fanns brödbutik, fiskaffär, tobaksaffär, två matbutiker och en kemikalieaffär som sålde tvål och parfym. Här har folk trivts så förbaskat bra så jag brukar säga att på 50-talet gick vi här med våra barnvagnar och nu går vi här med våra käppar och rullatorer.”

Figur 24. Lena Palmqvist på Guldhedstorget 1955

1960 -

Långsamt förfall/naturens återtag

Figur 25. Kanten kring dammen tillkom 1975.

Långsamt förfall/naturens återtag

De ideal som låg till grund för utformningen av Norra Guldheden blev med tiden omoderna. Även om idéerna om försäljning av färdiglagad mat och egen bostad åt hemhjälpn var väldigt nydanande i mitten av 40-talet så byggde hela konceptet på hemmafruar och stora familjer. Tjugo år senare började bilden så smått förändras, fler kvinnor förvärvsarbetade och det föddes inte lika många barn. Köpvanorna blev annorlunda och butikerna kring Guldhedstorget förlorade underlag. Tydligen hade de som drev restaurangen vid torget på något sätt påverkat skötseln av Olssons trädgård och när restaurangen slog igen någon gång på 70-talet accelererade parkens förfall. När jag frågar boende i området hur det såg ut i Olssons trädgård på 60-talet eller på 70-talet så får jag inga klara svar. Att det var vackert och välskött på 50-talet är alla överens om, samt att det ser bedrövligt ut idag, men däremellan är bilden suddig. Detta tyder på en långsam förändring över tid utan några enskilda större ingrepp. De grova bänkarna som finns utplacerade i parken är av typiskt 60-talssnitt och jag utgår från att de är ditsatta under den perioden. Jag har också funnit ritningar över en renovering av dammen från 1975 då botten tätades och en kant av storgatsten tillkom. Vid den här tiden planterades också perenner i en yta mellan dammen och torget samt på en del andra platser i parken och vid någon tidpunkt målades de tidigare mörka belysningsstolparna ljusgrå. I övrigt verkar inga speciella åtgärder ha gjorts i Olssons trädgård från 60-talet och fram till idag, utöver enkel skötsel som gräsklippning. I frånvaro av en mänsklig hand i trädgården har det växande fått fritt spelrum. Detta har lett till att de allra flesta av Olssons rara växter med tiden har konkurrerats ut. Sly och småträd har frösatt sig i slänterna och prydnadsbuskar har vuxit sig stora vilket lett till att parken fått ett alltmer tätt och vildvuxet uttryck. Naturen har med åren gjort ett långsamt men bestämt återtag i Olssons trädgård.

Figur 26. Olssons trädgård på 60-talet

2006

Olssons trädgård idag

12 september 2006 15:42

- Ursäkta är det dig jag har träffat här förut, du som heter Lisa och kommer från natur och park?

- Ja, det är jag

-Ja, du ser ju, det är fantastisk, en sån förändring, nu är det alltid 15-20 personer här, förut var det aldrig nån.

- Ja, vad bra, vad beror det på då? Att det är vatten i dammen?

- Ja, det är väl det och så är det städad också och när det är det så blir det bättre för då vill man inte kasta så mycket saker. Men de här änderna som fanns här, jag har fått veta precis, de var av en speciell sort. Nu har jag tappat namnet men det är sådana där som äter de där spanska sniglarna. Mördarsniglar. Man hade sådana, de var väldigt tama. De var så tama att man fick mota ut dem ur bilarna.

- Hallå General! Ha, är det du som är Lisa, ja jag kunde ge mig fan på det. Nu ska vi skaka tass. Det har blivit jävla fint här nu. Med dammen och det. Karduser! Vet du vad det är? Nej, du är för ung, det är en liten mörtfisk. När jag flyttade hit 56 var dammen allright men det var svårt att göra rent så jag sa till grabbarna på Öckerö lägg ut en landvad, vet du vad det är?

- Nej.

- Ha ha. Det är som en stor håv den ser ut som en stor strut med två armar av nät på så lägger man ut dom i en ring. Så finns det snörprevar man snörper åt dom i botten så har man sillen där i och den är så stor att hela feskekörka ryms i den. Men jag har aldrig varit med på sånt fiske, jag är för ung.

-Och nu är du för gammal.

- Men jag sa till grabbarna och de la ut en landvad och fick en så här stor burk med karduser och jag släppte ut dom i dammen och sen dess var den jävla dammen

helt ren.

- Karduser är accepterade att ha i dammar, de håller rent, men de förökar sig inte.

- Jo!

- Nej, jag har pratat med fiskeansvarig i Mölndal.

- Jaså, den jäveln. Men på Öckerö förökar de sig. Där förökar de sig tidigt i år. Ha ha.

- Men där är det ju inavel

- Nej för fan, är det inavel på Öckerö så är det inavel i Stockholm. Men på Björkö är det inavel.

- Sen finns det salamander också. Jag såg en salamander slå här i morse. Och i maj-juni var det 100-150 stycken. De har överlevt sex års torka.

- Ja, de ligger där nere i göran.

- Men jag har blivit lovad salamandrar från zoologen. De är fridlysta.

- Ja ja, det är klart att du ska ha salamandrar i dammen.

- Men nu kommer jag på vad ankan hette. Myskanka!

- Fan, kommer dom från Sibirien eller? Du! Vet du vad vi gör. Du är ju i park- och naturförvaltningen, nu går vi ner där i parken och så stjäla vi det lilla röda huset som ungarna ska leka i och så har vi det som ankhush. Du, så har du ett jobb till, ta bort de där jävla Wallenstammarna så att de inte kommer här och bygger hus.

- Nä, det är ingen fara, det kommer de aldrig få göra.

- När den där jävla krögaren kom hit och började dansa disco, nån gång på 60-talet, då blev ju krogen förstörd. Det här var stans bästa krog! Jag är så gammal så jag flyttade hit 56.

- 1856

- Ja, det kan man nästan tro så dåligt som jag går.

Vandring genom Olssons trädgård

1. En sådan vacker torgyta. Men hur hänger den ihop med dammen och trädgården? Bänkarna vänder trädgården ryggen.

2. Jag visste väl att det skulle finnas en vattenspegel någonstans bakom bänkarna. Var hamnar jag om jag väljer att följa den stenbelagda gångvägen utmed dammen?

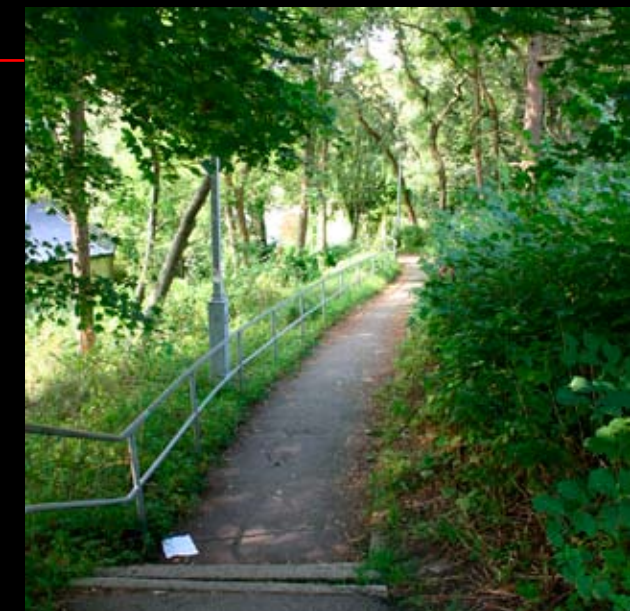
3. Gräsytan slutar i ett kompakt mörker. Är det en rad med bänkar som skymtar där inne? Och en sagobrunn.

4. Nu ser jag att det finns en liten trappa här inne. Något som leder vidare, och utmed trappan finns små språng med sittplatser. Snygg tall på bergknallen förresten.

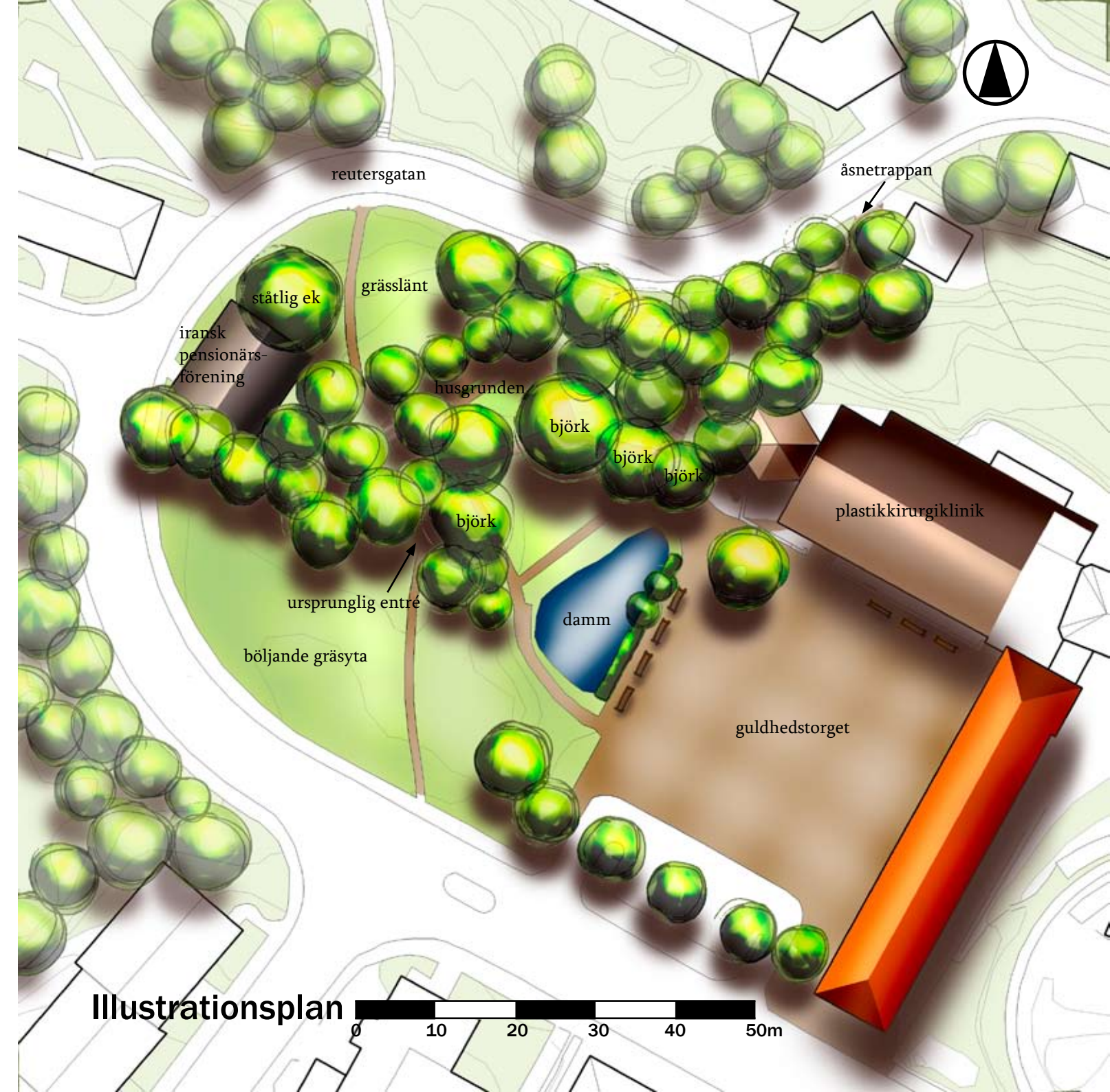

6. Snart skymtas åter dammen, gräsytan och torget därnere där nere. Härifrån har jag en bra överblick över Olssons trädgård.

5. Jag hittar ett annat sätt att nalkas trädgården. En åsnetrappa kantad av sly leder nedför den norra sluttningen. Ur slyet reser sig skulpturala trädstammar.

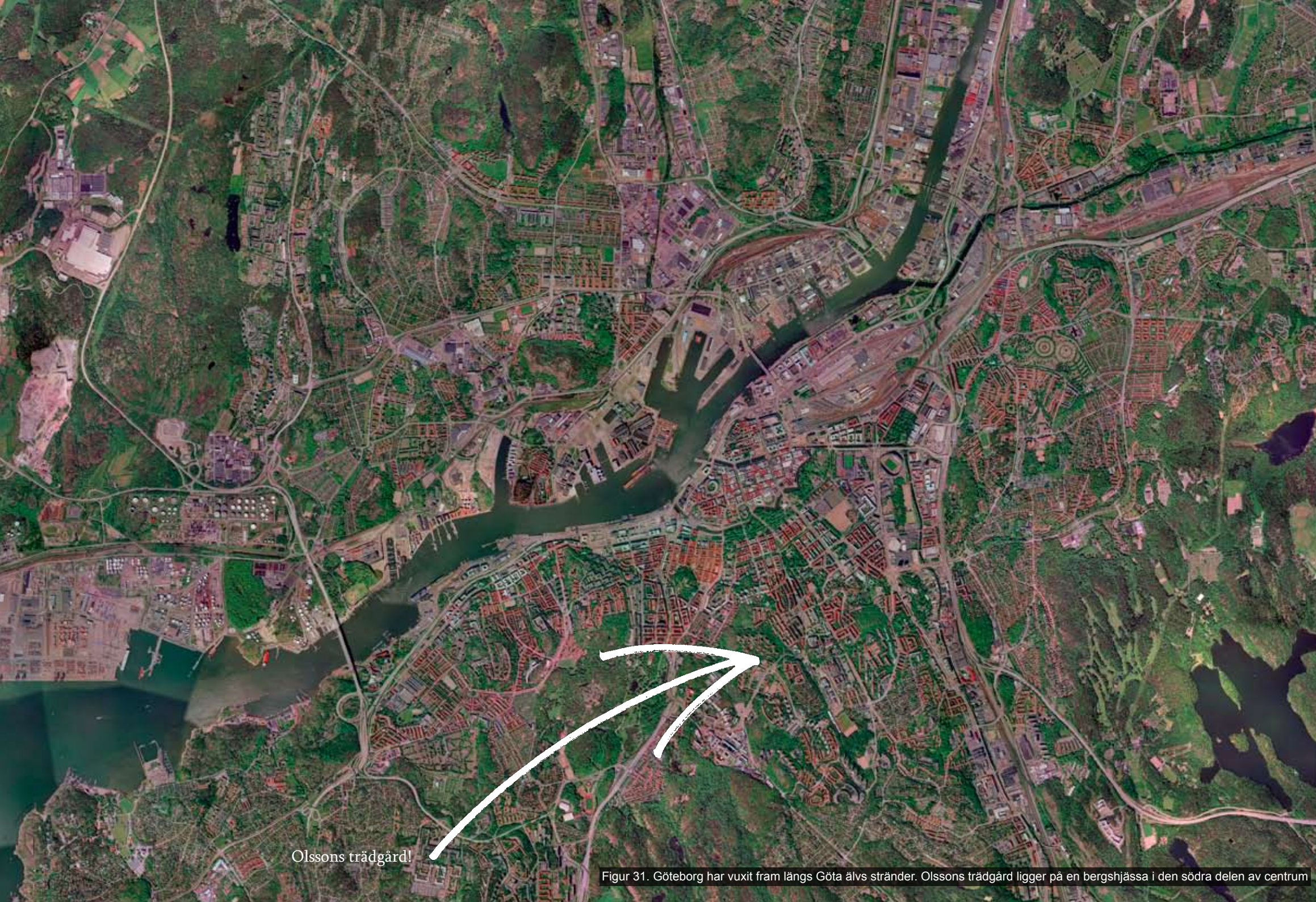

Illustrationsplan

Olssons trädgård!

Figur 31. Göteborg har vuxit fram längs Göta älvs stränder. Olssons trädgård ligger på en bergshjassa i den södra delen av centrum

Olssons trädgård i sammanhanget Göteborg

När Göteborg grundades 1621 var de omkringliggande bergen och den naturliga hamnen vid Göta Älvs mynning förutsättningar för den nya stadens läge. Här fanns goda möjligheter till sjöfart och handel samtidigt som bergengav möjlighet till försvar av stadens invånare och näringsverksamheter. (Göteborgs stadsmuseum) I stora drag består det Göteborgska landskapet av ett antal älvdalar med långa siktfält och delvis branta, markerade dalsidor. Ur slätterna kring vattendragen reser sig enskilda bergshjässor. Dessa landskapliga förutsättningar har i hög grad kommit att prägla hur stadsbebyggelsen har placerats och utformats. Den plana marken kring Göta Älv lämpade sig väl för en rutnätsstad genombruten av kanaler enligt Holländska ideal, omgiven av en vallgrav, vilket blev Göteborgs stadskärna. Bebyggelsen i hamnkvarteren följde i stället kustbyggnadstraditionen och arbetarbostäderna klättrade spontat uppför bergssidorna i exempelvis Masthugget och Lindholmen. Vid sekelskiftet började den planerade bebyggelsen röra sig upp över de centralt belägna bergshöjderna, som Kungshöjd, och därefter fortsatte staden att växa utåt på omväxlande plan mark, sluttningar och bergshjässor. Den varierade topografin samt olika tiders planeringsideal har gett stadsdelarna vitt skilda karaktärer, allt från Kungsladugårds intima rum vid bergets fot till Lundens höga läge med fri sikt över staden. (Göteborg: att bygga staden, 2003)

När stadsdelen Norra Guldheden byggdes 1945 valde man en plats där landskapet utgjordes av en markerad bergshjassa som höjde sig över staden. Det nya bostadsområdet talade om nya tider, om optimism och framtidstro, och krävde en plats som skiljde sig från sin omgivning, som utmärkte sig. Valet av plats gav den nya stadsdelen en utpräglad

bergskaraktär, med inslag av berg i dagen och utblickar över stadens centrum. Samtidigt som höjden fick framhäva det nya bostadsområdet så förstärkte och förtydligade huskropparna på berget det Göteborgska bergslandskapet. På platsen fanns också Olssons trädgård, en skyddad bergsskreva vänd mot söder som myllrade av liv och i sig berättade någonting om förutsättningarna på berget.

Olssons trädgård i ett parksammanhang

Olssons trädgård skulle enligt den nomenklatur som används i parkprogrammet, som håller på att utvecklas i Göteborg, benämnas *fickpark*. (Parkprogram för Göteborgs stad) Det är en liten park med en tydlig rumslig avgränsning som kontrasterar mot omgivningen genom sin detaljrikedom och intima karaktär. Det finns en ambition hos park- och naturförvaltningen att varje stadsdel ska ha en egen fickpark och den nyligen upprustade Kronhusparken i närheten av Gustav Adolfs torg är ett exempel på en sådan park. Från stadsdelen Norra Guldheden är det visserligen gång- eller cykelavstånd till både Slotsskogen och Göteborgs botaniska trädgård men Olssons trädgård fyller funktionen att finnas i de boendes omedelbara närhet och på så sätt utgöra en plats som ingår i vardagen och skapar identitet åt området.

Under senare år har mycket forskning bedrivits kring grönområdets betydelse för människors hälsa och det har visat sig att vistelse i exempelvis parker kan minska stress och ge ett ökat välbefinnande. Avgörande faktorer när det gäller parkens hälsobringande effekter är dels avståndet från hemmet till parken, dels parkens innehåll. Forskare vid SLU i Alnarp har tagit fram åtta parkkaraktärer som ett verktyg för att bedöma

parkens olika kvaliteter. Vissa av karaktärernas namn har ändrats sedan de beskrevs första gången men i dagsläget är det följande benämningar som gäller; Artrik, Rofylld, Allmänningen, Samvaro, Rymd, Viste, Kultur/Historia och Vild. (Grahns & Stigsdotter, 2003) Varje karaktär är relativt komplex och vid en enkel analys av Olssons trädgård är det svårt att få någon av karaktärerna att helt passa in på platsen. Exempelvis upplever jag trädgården som en mycket rofylld plats men enligt parkkaraktärerna ska platsen vara städad, rymlig och lugn för att kunna benämnas som rofylld, vilket inte stämmer i Olssons trädgård, som varken är rymlig eller städad men ändå kan upplevas som rofylld. Jag upplever även en vildhet i trädgården, genom växtlighetens ohämmade spridning, men karaktären vild kräver en plats med till synes opåverkad natur helt utan inslag av mänsklig aktivitet, vilket inte stämmer i Olssons trädgård. Endast karaktären Kultur/Historia kan enkelt appliceras på Olssons trädgård genom att skulpturen vid dammen, strukturen av stenlagda trappor och gångar, den gamla brunnen och husgrunden påvisar ett kulturellt sammanhang. Min bedömning är dock att Olssons trädgård innehåller långt mer kvaliteter än så, kvaliteter som dock inte låta sig beskrivas med hjälp av de åtta parkkaraktärerna. Vid studier av parkkaraktärerna kan man få uppfattningen att ju fler karaktärer som ryms i en park, desto bättre är parken.

Jag tycker att varje park ska tillåtas ha sin speciella karaktär och Olssons trädgårds styrka ligger delvis i hur platsen kontrasterar mot sin omgivning. I området finns en hel del inslag av naturlika grönområden med vegetation och bergknallar som letar sig in mellan huskropparna. Trädgårdens existens berättigas därför inte av att det finns ett behov av grönområden i största allmänhet, utan att parken skiljer sig från sin omgivning och uppfyller helt andra behov.

Figur 32. Omgivningarna kring Olssons trädgård präglas av berg och utsikt

Ett annat sätt att klassificera parkmark är med utgångspunkt i hur ytorna används och upplevs av brukarna, något som tas fasta på i sociotopmodellen. Ordet sociotop definieras i det här sammanhanget som ”en plats för människors aktiviteter och upplevelser”. (Sociotophandboken, 2003) Arbetet med sociotopkartor påbörjades i Stockholm 1996 och modellen används idag, något modifierad, även i Göteborg. I likhet med parkkaraktärerna tillskriver man parker och platser olika typer av värden, dessa är dock fler till antalet och mindre komplexa än parkkaraktärerna, exempel på värden är lek, bad, blomning, motion och utblick. Kartläggningen utförs dels genom inventeringar på plats som utförs av kommunens experter, dels genom intervjuer med brukare i området.

Olssons trädgård har i den aktuella sociotopkartan för Norra Guldheden tillskrivits värdena Grön oas, Vila och Mötesplats. De omgivande grönområdena har fått värdena Promenad och Utblick. Återigen blir det tydlig, enbart genom de här få orden, att Olssons trädgård fyller funktioner som i övrigt saknas i området.

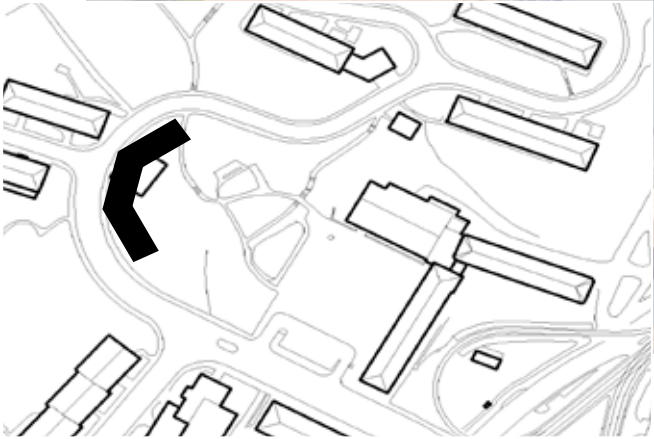
Olssons trädgård i ett stadsbyggnadssammanhang

År 2006 råder det återigen brist på bostäder i Göteborg. Särskilt i stadens centrala delar är efterfrågan på lägenheter mycket stor och i socialdemokraternas senaste budgetförslag för Göteborg står att läsa om ett mål att bygga 8000 nya bostäder under kommande mandatperiod (Budget 2007). Bland de trender som styr stadsbyggandet idag är förtätningstrenden den som mest påverkar Norra Guldheden och Olssons

trädgård. Parallellt med att städernas gränser hela tiden utvidgas (urban sprawl) råder en stark trend att bygga staden inåt, att förtäta och komplettera befintlig bebyggelse. Några av fördelarna med förtätning är att man kan utnyttja de redan befintliga transportsystemen och infrastrukturen och samtidigt bereda fler människor möjligheten att bo centralt i staden.

Efter starka politiska påtryckningar har stadsbyggnadskontoret, enligt min tolkning något motvilligt, tagit fram ett förslag till förtätning av Norra Guldheden. I förslaget presenteras fyra områden möjliga för nybyggnation och ett av områdena är den västra delen av Olssons trädgård. (Planprogram Norra Guldheden, 2004) Då hela Norra Guldheden klassats som kulturmiljö av riksintresse (Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse, 2000) är förslagen i viss mån kontroversiella och har följaktligen mötts av massiva protester. Boende i området har organiserat sig i Föreningen Bevara Guldheden (Föreningen Bevara Guldheden, hemsida) och arbetar intensivt för att stoppa exploateringen.

Jag kommer här inte ta ställning till förtätningen av Norra Guldheden då jag inte är insatt i andra alternativ men att bygga i Olssons trädgård som enligt stadsbyggnadskontorets egen utredning (Planprogram Norra Guldheden, 2004) utgör en del av värdekärnan i riksintresset Guldheden är ett alltför stort och irreversibelt intrång. Det skulle innebära att den naturliga rörelsen över torget, genom parken och upp i bostadsområdet skulle skäras av, parken skulle hamna i skugga under eftermiddag och kväll, och även om byggnaden skulle vara smal skulle det halvprivata fält som automatiskt kommer att omge den att ta alltför mycket parkmark i anspråk.

Figur 33. Flygfoto över Olssons trädgård och Guldhedstorget med infälld bild av stadsbyggnadskontorets förslag på byggnation.

Topografi i och omkring Olssons trädgård

Olssons trädgård ligger i en bergsskrev, i en södervänd skålform uppe på berget. Denna av berget definierade form utgör själva grunden för vad Olssons trädgård är. Dels berättar den om det omgivande bergslandskapet och placerar Olssons trädgård i ett större landskapligt sammanhang, dels är formen förutsättningen för trädgårdens existens genom det skydd och solljus växter har erbjudits här. Sven-Ingvar Andersson skriver i den lilla skriften "Byggnader och landskap, spredde tankar om att ligga smukt i landskapet" (1998) att människan uppfattar en byggnad som vackert placerad i landskapet om hon förstår sammanhanget, förstår varför byggnaden ligger som den gör. När jag betraktar husgrunden i Olssons trädgård idag, och föreställer mig Olssons ateljé där, så känns valet av just den platsen fullständigt naturligt. Jag skulle vilja säga att byggnaden inte hade kunnat ligga på någon annan plats. Enligt teorin om prospect-refuge (Appleton, 1975) föredrar människan rent instinktivt platser som erbjuder både skydd och utblickar, vilket ytterligare förklarar varför Olssons trädgård ligger som den ligger, med berget i ryggen och utsikt åt söder.

Idag anas platsens starka form bakom sly, träd och buskar. Berget gör sig dock påmint genom att komma upp i dagen här och där mellan stammarna.

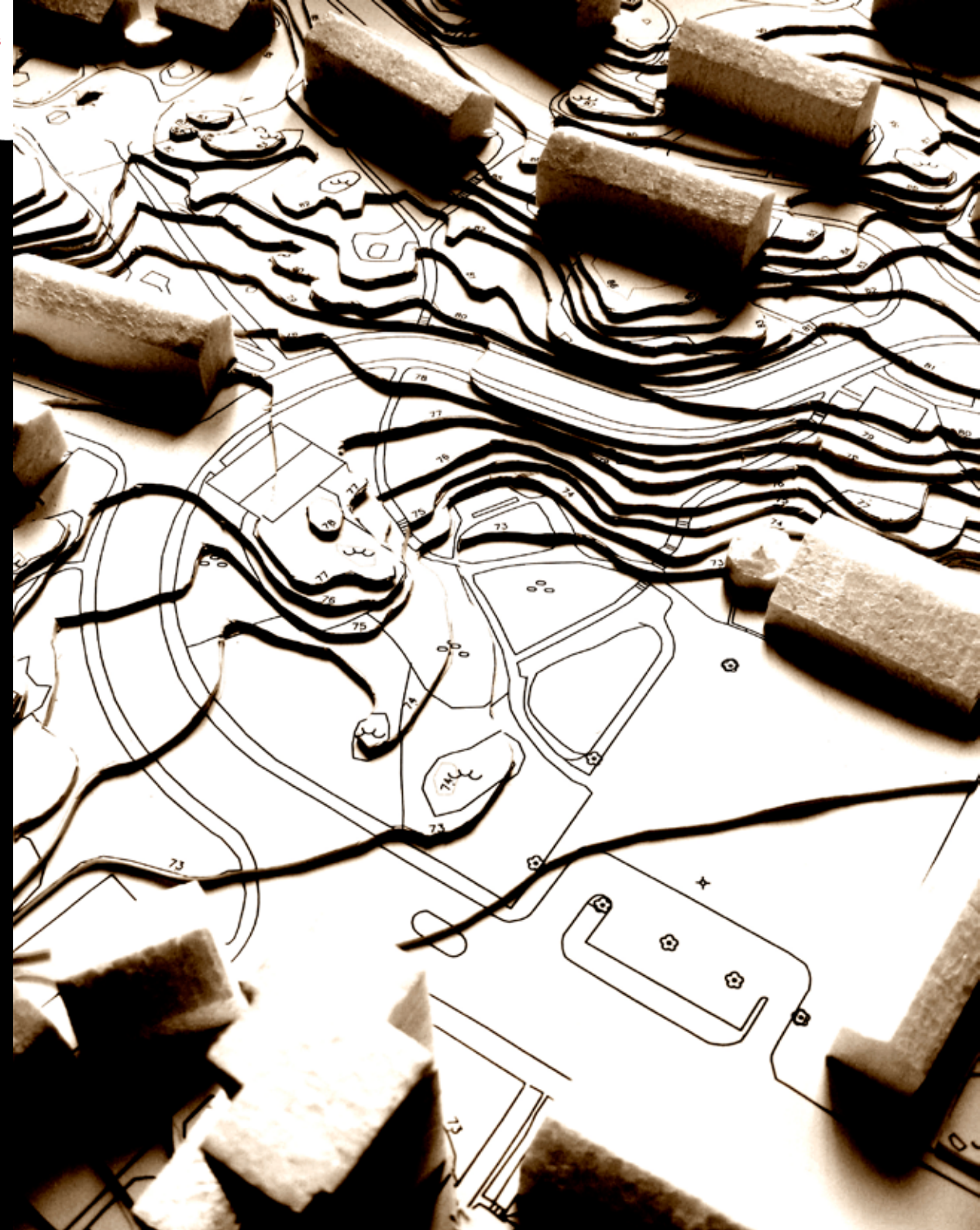

Figur 36. Berg i dagen i Olssons trädgård

Figur 35. Plan över snitt A-B

Figur 37. Genom att bygga en modell över terrängen kring Olssons trädgård fick jag tydligt uppleva platsens starka grundform

Rumsbildning, rörelse och egentlig utbredning

Figur 38. Rumsbildningar i Olssons trädgård

Figur 39. Olssons trädgårds egentliga utbredning

Rumsbildningar

Olssons trädgård består i första hand av ett stort öppet rum som innefattar de öppna gräsyterna framför husgrunden och sträcker sig ut över torget där den begränsas av byggnader (1). Denna yta bryts dock av planteringarna mellan torget och trädgården samt en rad med bänkar. Kring husgrunden bildas ett mindre rum som definieras av bergskanten och några trädstammar (2). I grässlätten bakom husgrunden bildas ännu ett öppet rum (3). Längs med åsnetrappan (4) och den ursprungliga entrén (5) löper korridorer. Dessutom finns mindre rumsbildningar som utgörs av naturliga insprång i berget, små platser med bänkar som ger ett viktigt bidrag till känslan av variation och detaljrikedom (6,7).

Egentlig utbredning

Olssons trädgårds faktiska gränser definieras av torgytan och den intilliggande gatan. Den egentliga utbredningen, det vill säga den yta som krävs för att platsens kvaliteter till fullo skall kunna tas till vara är större än så. Torget har medvetet fogats till trädgården för att skapa en enhet och torgets öppna yta tillsammans med trädgårdens gräsytor skapar ett gemensamt öppet rum som är väsentligt för upplevelsen på platsen (1). Gatan och trottoaren som omsluter trädgården utgör en nödvändig luftspalt och möjligheter att röra sig fritt in och ut i trädgården (2). Öppningen mellan husen norr om trädgården är också viktig för sammanhanget kring trädgården och ger möjlighet till orientering vidare upp i bostadsområdet (3).

Figur 40. Huvudsaklig rörelse genom Olssons trädgård

Rörelse

Under mina studier av Olssons trädgård har jag observerat många människor som rört sig genom trädgården men ganska få som uppehållit sig där. De flesta använder gångvägarna som ligger logiskt placerade. Under vintern då snön likställde alla ytor på platsen rörde sig, enligt fotavtrycken som lämnades, de flesta mer fritt, kors och tvärs genom trädgården. Olssons trädgård får genom sin placering automatiskt besökare, om än bara förbipasserande, då det för många boende utgör en genväg att gå igenom trädgården

Figur 41. Snön avslöjar rörelsen genom Olssons trädgård

Figur 42. Guldhedstorgets öppna yta utgör en viktig del i Olssons trädgårds egentliga utbredning

mellan bostaden/hemmet och spårvagnshållplatsen/staden. Kimberly Dovey (Home and homelessness, 1985) har beskrivit trädgården som ett slags membran eller en sluss som dagligen passeras mellan hemmet och den yttre världen. Olsson trädgård har visserligen frigjort sig från sin ursprungliga byggnad men skulle ändå kunna utgöra ett sådant membran för de boende på Norra Guldheden. Frågan är då vad detta membran kommunicerar och hur det i sin tur påverkar de människor som passerar igenom det varje dag.

Vegetation

Vegetationen i Olssons trädgård är av varierande kvalitet och ålder. Att analysera växtmaterialet på djupet för att exakt avgöra vilka individer som härstammar från Olsson tid eller ännu tidigare, vilka som planterades vid utvidgningen 1945 och vilka som tillkommit därefter hade varit intressant men krävt ett eget examensarbete. Med detta sagt vill jag i stora drag redogöra för växtmaterialet på platsen. Enkelt sagt består trädgården av en avlång gräsyta med vegetationsvolymer på ömse sidor.

Den norra sidan (1) är en sluttning med höga träd och mycket sly. I nordöstra hörnet står ett antal bergstallar, *Pinus mugo*, som planterades på 40-talet och idag har vuxit sig höga och kvastlika (Figur 44). Utmed

Figur 43. Översikt vegetation

åsnegången växer Robinia, *Robinia pseudoacacia*, av vilka något exemplar troligen har planterats och sedan spridit sig med utlöpare (Figur 45). I övrigt växer här främst skogslönn, *Acer platanoides*, och tysklönn, *Acer pseudoplatanus*, som troligen frösått sig på platsen, samt mängder av sly från både lönn och robinia.

Den södra vegetationsvolymen består av ett mycket tätt buskage (2) samt en bergknalle med träd och sly (3). Buskaget innehåller hägg, *Prunus padus*, rhododendron, *Rhododendron catabiense*, och spirea, *Spirea billardii*, och har vuxit ut över gångvägen och innesluter till flera meters höjd en dubbelstammig björk från Olssons tid. På bergknallen växer mycket skogslönn, *Acer platanoides*, några ekar, *Quercus robur*, samt hassel, *Corylus avellana*, alm, *Ulmus glabra*, och fågelbär, *Prunus avium*.

Bakom husgrunden bildas en ridå (4) av hassel, *Corylus avellana*, skogslönn, *Acer platanoides*, och fågelbär, *Prunus avium*.

Det finns också ett antal enskilda trädindivider som är viktiga för platsen. Strukturen av björkar, *Betula pendula*, härstammar från Olssons tid och skapar med sina vita stammar viktiga vertikaler i trädgården (Figur 46). På berget vid sidan av husgrunden klättrar en tall, *Pinus sylvestris*, med karaktäristiskt utseende som talar om en ursprunglig karghet på platsen (Figur 47). Vid den ursprungliga entrén står två ryska lönnar, *Acer tataricum*, med intressant form som av sin storlek

att döma kan härstamma från Olssons tid (Figur 48). Bredvid byggnaden i trädgårdens nordvästra del står en ståtlig ek, *Quercus robur*, som tack vare sitt fria läge utvecklat en vacker bred krona (Figur 49).

I ytan mellan trädgården och torget växer fukia, *Hosta spp*, iris, *Iris sibirica*, klippstånds, *Ligularia dentata*, och havtorn, *Hippophae rhamnoides*. På foton från 30-talet syns att Olsson hade en ram av fukia kring en av gräsyterna i sin trädgård (se Figur 3) och troligen är de funkior som finns i parken idag rester av dessa. Även havtorn fanns i trädgården på 30-talet, dock troligen på en annan plats. Övriga perenner i ytan mot torget är planterade 1975. Kring husgrunden finns liljekonvalj, *Convallaria majalis*, från Olssons tid samt rams, *Polygonatum hybrida*, från planteringen 1975. I gräsmattorna kommer om våren upp vårlök, *Gagea lutea*, vitsippa, *Anemone nemorosa*, klosterlilja, *Leucojum vernum*, samt påsklilja, *Narcissus pseudonarcissus*, och pingstlilja, *Narcissus poeticus*. Vitsippor fanns i trädgården även på Olssons tid. Påsk- och pingstliljorna planterades vid utvidgningen 1945.

Av Olssons imponerande samling ur den svenska floran har det allra mesta, i brist på skötsel konkurrerats ut under åren. I våras hittade jag en ensam kungsängslilja, *Fritillaria meleagris*, i en av trädgårdens klippskrevor. Denna vackra lilla växt står nämnd på inventeringslistor från Olssons tid och blev som en blinkning från Olsson själv.

Figur 44. Pinus mugo

Figur 45. Robinia pseudoacacia

Figur 46. Betula pendula

Figur 47. Pinus sylvestris

Figur 48. Acer tataricum

Figur 49. Quercus robur

Detaljer och utrustning

Utöver landskapets form och vegetationen som bekläder den finns i Olssons trädgård vissa mer av människan tillverkade beståndsdelar, inslag som till viss del gör platsen till en park, till skillnad från ett allmänt grönområde. Brunnen vars spann Olsson byggde av delar från en järnsäng utgör en viktig detalj som minner om en viktig tid i trädgårdens historia. Vid dammens ena kortsida står en skulptur av en naken kvinna. Vid invigningen av det nya bostadsområdet 1945 fanns på denna platsen annan, mindre skulptur gjord

av Carl Milles. Denna byttes dock snart ut till den nuvarande kvinnostatyn "Sommar", till de nyinflyttades fasa. De ansåg den nya statyn vara ful, monstruös och utmanande (Garellick, 2002) men vände sig troligen med tiden och statyn har stått på sin plats sedan dess. Konstnären bakom "Sommar" är Nils Sjögren som även bland annat ligger bakom den välkända teaterbrunnen i Malmö.

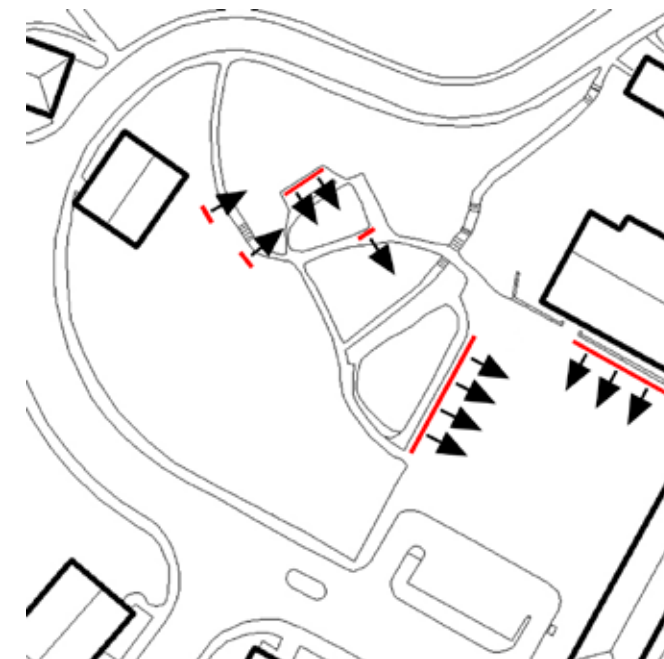
Belysningsstolparna i Olssons trädgård är av typen B-stolpar med reliefdetaljer, typiskt för Göteborg under 40-talet,

Figur 51. Skulpturen "Sommar"

Figur 52. Bänkarna på husgrunden med skydd i ryggen och utsikt över parken

och ses på bilder från denna tid vara svartmålade och försedda med glober. Någon gång under årens lopp har de målats ljusgrå, kronan har sågats av och de har försetts med modernare armatur. Den ljusgrå färgen har med tiden flagnat. Bänkarna i Olssons trädgård är av 60-talssnitt, grova mörka plankor på fundament av betong och försedda med klotter. Bortsett från raden av bänkar som vänder ryggen åt trädgården och bryter kontakten med torget så är bänkarna synnerligen väl placerade. En rad bänkar står längst bak i trädgården, på den tidigare husgrunden och utgör en behaglig sittplats, om än något mörk, med skydd i ryggen och utsikt över parken. Under björkarna vid brunnen står en ensam bänk och skapar en privat men ändå synlig sittplats med kontemplativ karaktär. Dessutom finns bänkar placerade i de två naturliga insprång i berget som finns utmed den västra gångvägen och här bildas två små intima sittplatser. Utöver detta så utgör husgrunden i sig en symbolbärande detalj samt gångsystemet i fjäråsgnejs.

Figur 53. Sittplatser med riktningar i Olssons trädgård

Figur 50. Belysningsstolpe med relief i Olssons trädgård

Om att förhålla sig till en historisk trädgård

Det finns ett antal begrepp som återkommer i litteraturen om historiska trädgårdsanläggningar; rekonstruktion, renovering, restaurering och förnyelse nämns ofta och med lite olika innebörd beroende på vem det är som skriver.

Klaus Stritzke har i den strikta anda som han närmar sig historiska parker med, lagt till begreppet sönder-restaurera. Enligt Stritzke bör man överhuvudtaget inte ge sig på att restaurera (återskapa) en park om det råder minsta tvivel om hur den en gång såg ut. Det ursprungliga utseendet kan inte heller bestämmas med hjälp av ritningar eftersom parken inte nödvändigtvis blev precis som ritningarna föreskrev. Stritzke tycker att vi ska röra oss genom parken ”som om marken vore minerad av hemligheter”, likt arkeologer ska vi med varsam hand gräva fram varje spår av det ursprungliga utseendet och för varje steg vi tar utan att först noga ha analyserat den punkt vi står på riskerar vi att missa viktig information, vilket kan få ödesdigra konsekvenser. Risken är nämligen att parken sönder-restaureras, vilket innebär att information som skulle ha krävts för att göra en verklig restaurering, enligt Stritzkes definition, förstörs och att den ursprungliga parken inte längre går att rädda. Det stora problemet är att den kunskap som krävs för att verkligen se och förstå en parkanläggnings ursprung, enligt Stritzke, endast finns hos ett fåtal tyska professorer, i Sverige finns inte en enda person med tillräcklig kompetens och så länge så är fallet bör vi helt och hållet låta bli att restaurera våra historiska parker. I stället ska vi vårda dem på ett sådant sätt att förfallet bromsas så mycket som möjligt och de viktiga spåren bevaras åt framtida uttolkare. (Mossige-Norheim, 1992)

Trädgårdsarkitekt Walter Bauer tycks inte ha delat Stritzkes uppfattning om avhållsamhet när det gäller trädgårdsrestaurering. Bauer har medverkat vid en rad restaureringar av stora svenska anläggningar och för honom verkar det vara en självklarhet att utgå från de historiska dokument som finns att tillgå; ritningar, eventuella anteckningar om växtval och liknande samt tidsenlig litteratur och sedan fylla i luckorna efter eget huvud. Finns det varken ritningar eller anteckningar får man helt enkelt ”lita till sin erfarenhet och sina sinnen”. Står inga växter beskrivna väljer man det som var gängse på den tiden. Ofta kräver restaureringsarbetet förenklingar eftersom det inte längre finns kunskap att sköta anläggningarna som de en gång såg ut. Bauer nämner Drottningholm som ett exempel på en anläggning som ingen vare sig skulle klara av att anlägga eller sköta idag. Bauer tillåter alltså både tillägg och förändringar så länge de är konsthistoriskt betingade eller stämmer överens med den intuitiva känsla som Bauer antyder att han arbetar utifrån och som bygger på hans mångåriga erfarenhet. (Mossige-Norheim, 1992)

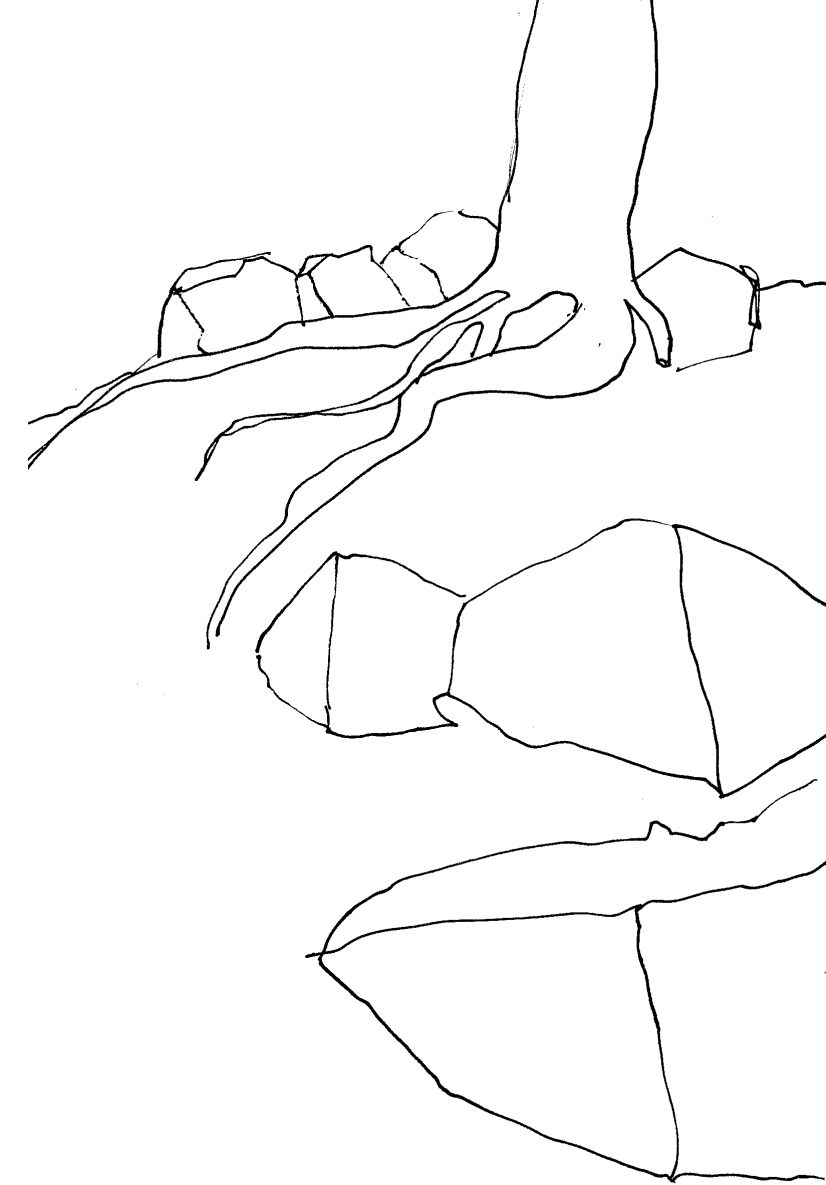
-Autentisk..., det är ett jobbigt ord, för i de historiska anläggningarna är ingenting autentiskt. Tiden har förändrat allt. Vad man än gör i en sådan park så måste man avvika från det ursprungliga. Ingenting står stilla i en trädgård. Bara en sådan enkel sak som att träden växer...

Walter Bauer

När landskapsarkitekt Sven-Ingvar Andersson närmar sig restaureringsämnet börjar han med att poängtera vikten av upplevelsen, att det alltid handlar om att återskapa en upplevelse. I sitt eget arbete med historiska trädgårdar har han urskiljt tre metoder; rekonstruktion, renovering och fri förnyelse. Att rekonstruera, att bygga upp igen, är enligt Sven-Ingvar Andersson, enkelt i teorin men desto svårare i realiteten då det kräver tillgång till alla de ritningar

som bestämmer anläggningens form, samma material och anläggningsteknik som användes vid originalutförandet, att funktionerna är oförändrade och att ingenting nytt har tillkommit som ställer sig i vägen. Det ter sig i det närmaste omöjligt att uppfylla alla dessa kriterier men Andersson ger ändå exempel på anläggningar som genomgått noggranna rekonstruktioner. Vaux-le-Vicomte i Frankrike och tyska Charlottenburg är sådana exempel. Enligt Andersson innebär rekonstruktionsmodellen att inga hänsyn tas till åtgärdens konstnärliga verkan. Målet är det historiskt korrekta och den estetiska upplevelsen är underordnad. (Andersson, 1990)

I England finns, enligt Andersson, inte en enda betydande trädgårdsrekonstruktion. Däremot använder sig engelsmännen ofta av renoveringsmetoden, en metod som med förmångasvåra val och avvägningar. Trädgårdsrenovering innebär hänsyn till de element som tillkommit i trädgården under årens lopp och man tvingas ta ställning till vad som väger tyngst; respekten för det ursprungliga eller kvaliteter som uppkommit av dynamiska förändringar över tid, det historiskt korrekta eller nya funktioner och användningsområden. Andersson nämner lindalléerna kring monumentholmen i Drottningholmsparken, vars kronor idag bildar omfattande lövmassor och gömmer de statyer som finns utplacerade mellan stammarna, som exempel på en utveckling som troligen inte var tänkt från början men som blivit en kvalitet som ingen skulle komma på tanken att ta bort idag. Samtidigt finns exempel som Hampton Court där idegranar som var tänkta att klippas som manshöga pyramider har fått växa sig skyhöga och, i Anderssons tycke, urholkar upplevelsen. Att renovera en trädgård är, till skillnad från en rekonstruktion, ett konstnärligt arbete som förutsätter en lyhördhet inför platsens själ. (Andersson, 1990) I Stockholm har på senare år en serie små

Figur 54. Skiss från Glasbrukstäppan i Stockholm. Slänten har röjts på vegetation och berget kommer fram

parker på Glasbruksklippan på Södermalm rustats upp genom renoveringsmetoden. Parkerna anlades på 40- och 50-talet av Erik Glemme, Holger Blom och Walter Bauer. En av parkerna, Glasbrukstäppan, påminner till viss del om Olssons trädgård. Terrängen är starkt kuperad med berg i dagen och arbetet där har inneburit mycket röjning av vegetation. Man har utgått från de ursprungliga planerna men gjort vissa justeringar med avseende på tillgänglighetskrav och ändrad användning. Tilläggen är gjorda i 40- och 50-talsstil, vad nu det innebär. Glasbruksklippan skiljer sig dock helt från Olssons trädgård i det att den är anlagt från grunden vid en specifik tidpunkt och det är enkelt att välja ett tillstånd som man strävar efter att återskapa.

När varken restaurering eller renovering är möjligt att genomföra står hoppet till det Andersson kallar fri förnyelse. Metoden fri förnyelse innebär inte ett bevarande av formen utan av anläggningens värdighet, konstnärliga kvalitet och upplevelserikedom, vilket är nog så viktigt. Andersson nämner anläggningar som Louvren i Paris vars delar från olika tider tillsammans skapar ett intressant collage. På samma sätt kan en ny trädgårdsanläggning fogas till ett existerande sammanhang. För ett lyckat resultat måste dock trädgården hävda sig på ett självsäkert sätt och inte huka sig i anonymitet. Fri förnyelse är särskilt lämpligt när begränsade resurser eller förändrade funktioner gör en rekonstruktion eller renovering svår att genomföra. Andersson poängterar till sist att vid varje restaurering bör man ta sig en ordentlig titt på den ursprungliga anläggningens förutsättningar. Om anläggningens förfall beror på att det från början inte tagits hänsyn till platsens själ så får man börja om på nytt. (Andersson, 1990)

Trädgården är en plats där det är behagligt att uppehålla sig, ett ställe som är i samklang med naturen. Man skall inte

arbeta med gamla trädgårdar utan att fråga vad de har på hjärtat. Teatern och trädgården har en sak gemensamt: de är en flykt från verkligheten och samtidigt ett koncentrat av den. Båda bygger på en illusion, men illusionen måste vara autentisk: vi skall kunna tro på den även om vi vet att vi blir lurade.

Sven-Ingvar Andersson

Olssons trädgård – en historisk trädgård?

Så långt om olika sätt att betrakta historiska trädgårdar och parker. Men var kommer Olssons trädgård in i bilden? Är Olssons trädgård en historisk park? 1982 presenterades Florensdokumentet, en internationell överenskommelse som ger historiska parker samma skydd som kulturhistoriska byggnader (Lundquist, 1992). I dokumentets första artikel i avsnittet syften och definitioner definieras en historisk park som en ”arkitektonisk och hortikulturell komposition av allmänt intresse med hänsyn till dess historiska eller konstnärliga värden”. Vad allmänt intresse innebär kan diskuteras men att Olssons trädgård rymmer historiska värden råder inga tvivel om. Trädgården rymmer berättelser om landskapet som formade staden Göteborg, om en enskild människas öde i en tid som skiljer sig från vår och om ett viktigt skeende i stadsbyggnadshistorian då tydliga ideal rörande människans vällevnad lyste igenom i planeringen. I förhållande till Florensdokumentet är det kanske så att Olssons trädgård inte faller under de striktaste bevarandebestämmelserna men att det historiska värdet ändå blir ett kraftfullt argument för parkens fortlevnad. Vidare står att läsa i Florensdokumentets sjunde artikel att ”antingen den historiska trädgården eller parken hör samman med en byggnad eller inte, kan den inte isoleras från sin omgivning om det så är stadsbygd eller landsbygd, om den är konstgjord

eller naturlig”. Olssons trädgård befinner sig i allra högsta grad i ett betydelsefullt sammanhang. Hela området Norra Guldheden finns beskrivet i bevarandeprogrammet Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i Göteborg som givits ut av Göteborgs stadsbyggnadskontor, Göteborgsfastighetskontorsamt Göteborgs stads kulturförvaltning. I motiveringen för områdets bevarandevärde nämns bland annat att bebyggelsen blev ett experimentområde där tidens nya idéer om bostadsbyggande prövades, att det är stadens första exempel på en grannskapsenhet och att de enskilda byggnaderna utgör goda exempel på 40-talsarkitektur. Olssons trädgård står också nämnt, som ett intressant minne från tiden före utbyggnaden. (Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse, 2000)

Vad får eller bör man då göra på en plats som Olssons trädgård? Enligt Stritzkes syn på saken bör man undersöka parken i minsta detalj på jakt efter spår av den ursprungliga anläggningen och sedan återställa den till punkt och pricka. Omedelbart uppstår frågan om vilken tid det är vi söker. Stritzkes tillvägagångssätt kräver att vi väljer en punkt i tiden som vi sedan strävar efter att kopiera och frysa. Olssons trädgård växte fram som ett dynamiskt skeende och den enda del som kan anses vara planerad vid en särskild tidpunkt är den överlagring som gjordes vid områdets utbyggnad på 40-talet. De förändringar som skedde då finns dock inte bevarade, varken som planer eller beskrivningar. Bara enstaka anteckningar och fotografier avslöjar hur platsen förändrades vid den här tidpunkten och ingenstans står nämnt vad tanken bakom förändringarna var. Därefter har ytterligare tillägg gjort under årens lopp, även dessa till synes planlöst och utan närmare beskrivning. Kraften hos Olssons trädgård ligger delvis i dess förmåga att rymma hela sin historia samtidigt.

Utöver den ursprungliga landskapsformen kan man

i Olssons trädgård urskilja två historiska tidslager. Dels finner man strukturer och detaljer från Olssons tid. Exempel på sådana är delar av gångsystemet, husgrunden efter Olssons ateljé och brunnen som Olsson själv byggt. Dels finns där tillägg från trädgårdens omvandling till offentlig park på 40-talet som dammens form, bänkarnas placering, det anslutande torget samt ytterligare gångvägar som leder upp mot bostadsområdet ovanför parken. När det gäller vegetationen är det främst strukturen av björkar i Olssons trädgård som är viktiga för känslan av kontinuitet och talar om de ursprungliga förhållandena på platsen.

De främsta historiska värdena i Olssons trädgård är följande:

- **Strukturen av björkar som talar om de ursprungliga förhållandena på platsen.**
- **Detaljer som påminner om Olssons liv och verk i trädgården, som brunnen, husgrunden och strukturen av gångvägar.**
- **Kopplingen till torget som symboliserar den anda i vilken det omgivande bostadsområdet kom till på 40-talet samt dragningen av de gångvägar som söker sig upp genom trädgården mot bostäderna.**
- **Det kollektiva minnet av platsen som en mystisk barndomsvärld eller en vacker levande mötesplats, minnen som kommit fram i intervjuer med boende i området.**

Upplevelsen av Olssons trädgård idag

”Jag har varit ledsen i flera år. Man vill inte se åt det hållet när man går förbi. Man vill ha kvar sina ljusa minnen av alla lökarna och hur roligt vi hade det. Det är ju en sån underbar plats, så centralt mitt i stan.”

Ovanstående citat är ett svar på frågan *Vilka tankar om/känslor inför Olssons trädgård har du idag?* Jag har i mitt arbete intervjuat ett antal människor som bor eller har bott i området eller på andra sätt har en anknytning till Norra Guldheden och Olssons trädgård. I mina samtal med dessa människor har jag fått ta del av mycket sorg över hur Olssons trädgård försumrats genom åren. Jag upplever en identifikation mellan de boende och deras närmiljö, försummandet av Olssons trädgård skapar en känsla av övergivenhet hos de boende. Varför är det ingen som bryr sig om oss och vårt område? Samtidigt finns ett engagemang för Olssons trädgård vilket bland annat visat sig i ett antal insändare till dagstidningarna där avsändarna undrar över parkens tillstånd, hur den kan tillåtas förfalla och varför dammen fått stå tom och uttorkad i flera år.

På 40-talet flyttade ungefär 2000 personer till Norra Guldheden. Fram till 60-talet ökade sedan befolkningmängden stadigt, mest beroende på att de

bosatta bildade familj och skaffade barn. Sedan 70-talet har det dock skett en utglesning av befolkningen i området, dels beroende på höjda krav på boendeyta och dels beroende på att barnen som vuxit upp i området flyttat därifrån. Idag bor 1400 personer på Norra Guldheden och en relativt hög andel är äldre som har bott kvar sedan de flyttade hit på 40- eller 50-talet. De senaste åren har dock en förnygring skett i området och det mesta tyder på att det inom en snar framtid kommer att ske en generationsväxling i området. (Planprogram Norra Guldheden, 2004).

Av dem jag har pratat med under mitt arbete vill alla att Olssons trädgård ska rustas upp, att det ska rensas och planteras nya lökar och att belysningsstolpar och bänkar ska bytas ut. Vissa vill att det ska se ut som det gjorde på 50-talet, det är få av de boende som känner till Olsson och trädgårdens tidiga historia.

Nästan alla som jag har pratat med tycker att Olssons trädgård är en väldigt fin plats, ”egentligen”.

2007

Olssons trädgård i framtiden

FÖRSLAG 1: ÅTERSKAPA → KONSERVERA

Olssons trädgård.

A Havsstrandväxter:

- 1 Hippophae rhamnoides, havtorn
- 2 Elymus arenarius, strandråg
- 3 Corynephorus canescens, borsttåtel
- 4 Festuca rubra arenaria salina, rödsvingel
- 5 Crambe maritima, strandkål
- 6 Aster tripolium, strandaster
- 7 Lythrum salicaria, fackelros
- 8 Armeria maritima, strandtrift
- 9 Silene maritima, strandtarald
- 10 Matricaria maritima, flerårigt baldersbrå (=Tri)
- 11 Ammophila arenaria, marhalm
- 12 Iris sibirica, strandiris
- 13 Euphorbia palustris, kärrtörel
- 14 Angelica littoralis, havssträtta
- 15 Veronica longifolia, strandveronika

Olssons trädgård.

B Vattenväxter:

- 1 Acorus calamus, kalmus
- 2 Alisma plantago-aquatica, kranssvalting
- 3 Butomus umbellatus, blomvass
- 4 Dryopteris thelypteris, kärrbräken
- 5 Hippuris vulgaris, ledgräs
- 6 Iris pseudacorus, svärdsilja
- 7 Menyanthes trifoliata, vattenklöver
- 8 Ranunculus lingua, åmögga
- 9 Sagittaria sagittifolia, (pilblad) skäkteblad
- 10 Rumex hydrolapatum, vattenskräppa
- 11 Oenanthe aquatica, stäkra
- 12 Stratiotes aloides, vattenaloë

Om att hitta platsen

En aspekt av det här arbetet är att lyfta fram Olssons trädgård i ljuset och berätta vad det är för en plats, vad som har hänt där och vad som händer idag. Nästa aspekt är att presentera ett förslag för trädgårdens framtid. Även om trädgården i sig rymmer en rad historiska kvaliteter så krävs det för platsens fortlevnad att den är attraktiv och funktionell idag. Den danska landskapsarkitekten Malene Hauxner (2002) skriver i en artikel i Landskab:

Att återskapa ett landskap är inte att föra det tillbaka, utan att synliggöra de processer som formar det, att göra det begripligt.

Detta gäller även enskilda platser. I Olssons trädgård krävs åtgärder för att lyfta fram de kvaliteter som gör platsen till vad den är. Det krävs en lyhördhet inför vad platsen vill säga samtidigt som det krävs kraftfulla åtgärder för att undanröja det brus som skymmer sikten.

I mina provningar av vad som bör och inte bör göras i Olssons trädgård gjorde jag ett antal skissartade förslag som var till hjälp när jag skulle fatta beslut om vilka åtgärder jag vill föreslå. För att visa på processens spretighet inleder jag det här avsnittet med att här till vänster och på följande sidor presentera dessa förslag.

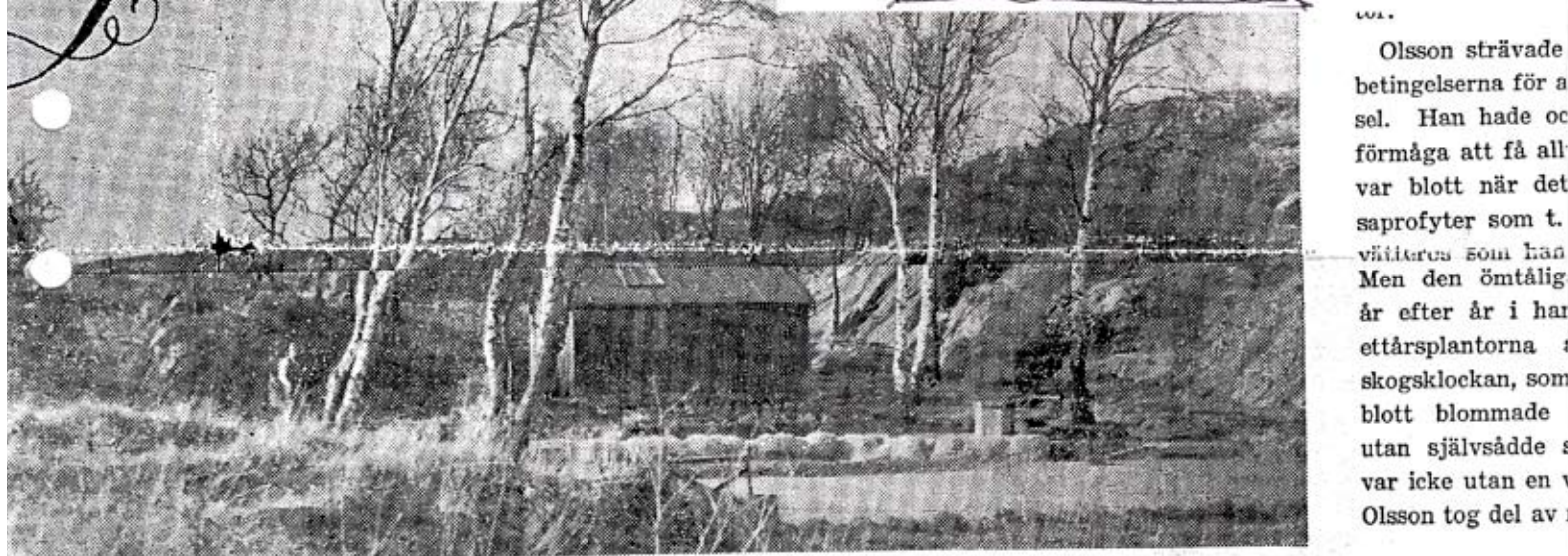
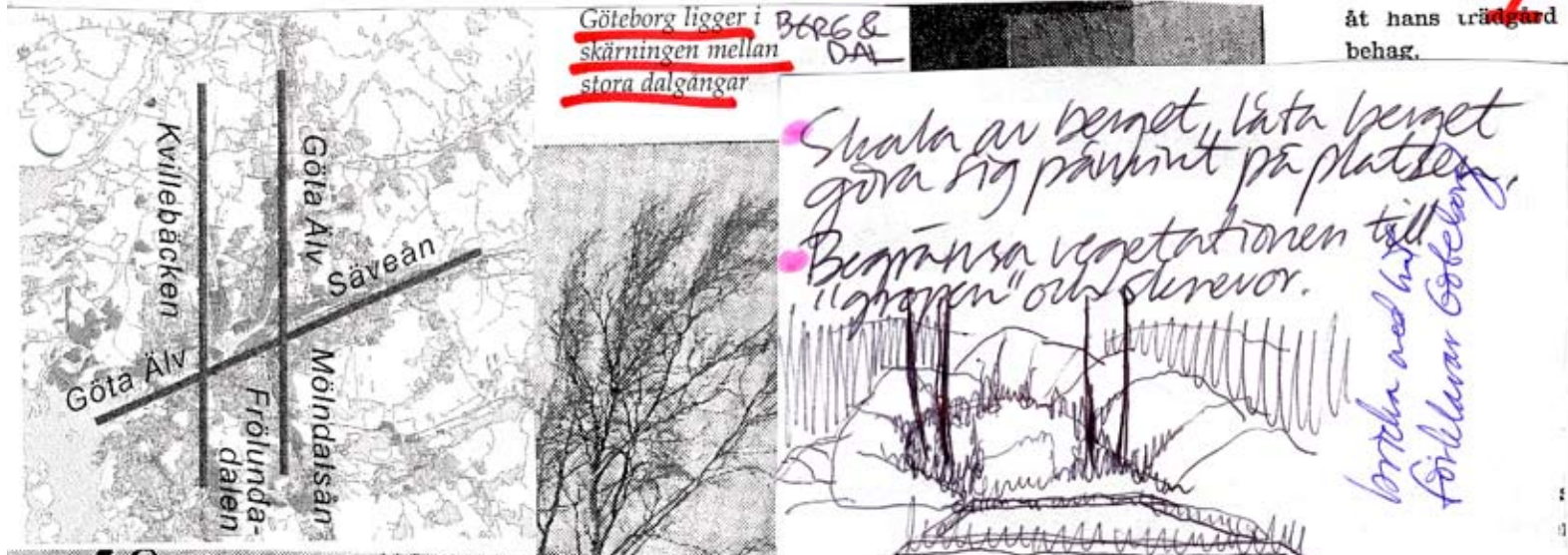
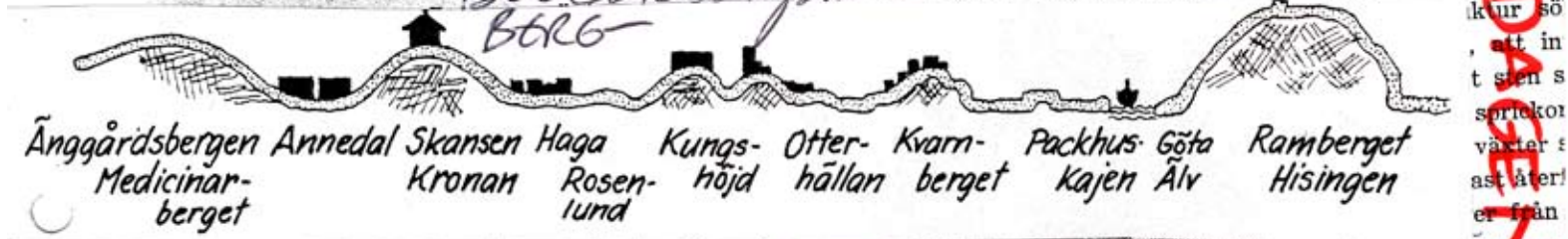
Frys ett ögonblick. Problemet med
livet i det som växer. Dynamik:
förändring.

Uttrycket där ~~låt~~ sparas, ~~lämnas~~
minutis slutet, Olssons anda,
att spara leder oprionellt
till förändring

Vilken tid ska sparas?

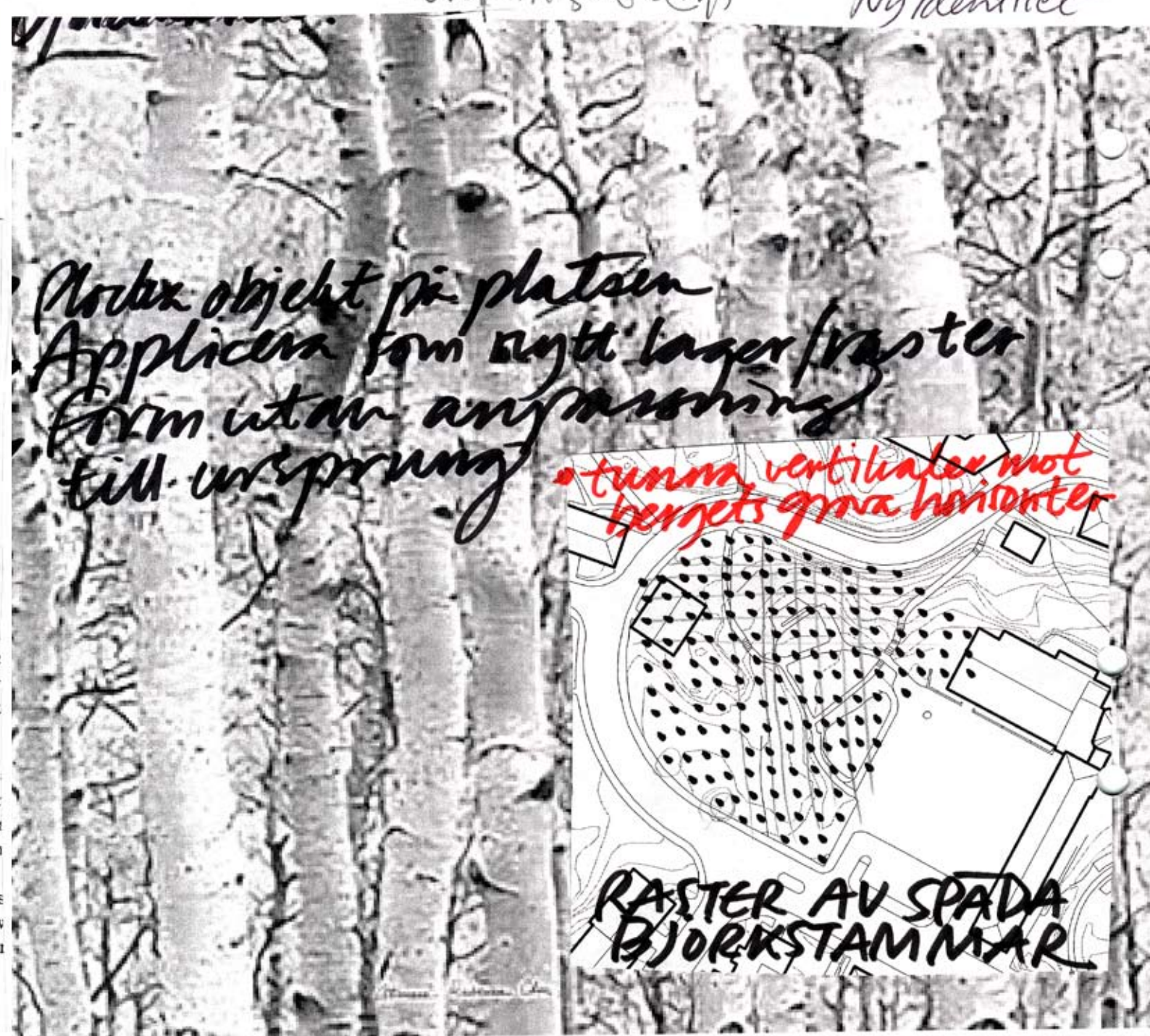

FÖRSLAG 2: LYFTA LANDSKAPET: BERG

Landalabergens björkar ha böjts av västanvinden, men i bergsskrevans lä fick... Håns otolig ansågs inte fin

FÖRSLAG 3: ORIGINALITET → IDENTITET?

Placera objekt på platsen
 Applicera som nytt lager/raster
 Form utan anpassning
 till ursprung

tunna vertikaler mot
 bergets grova horisonter

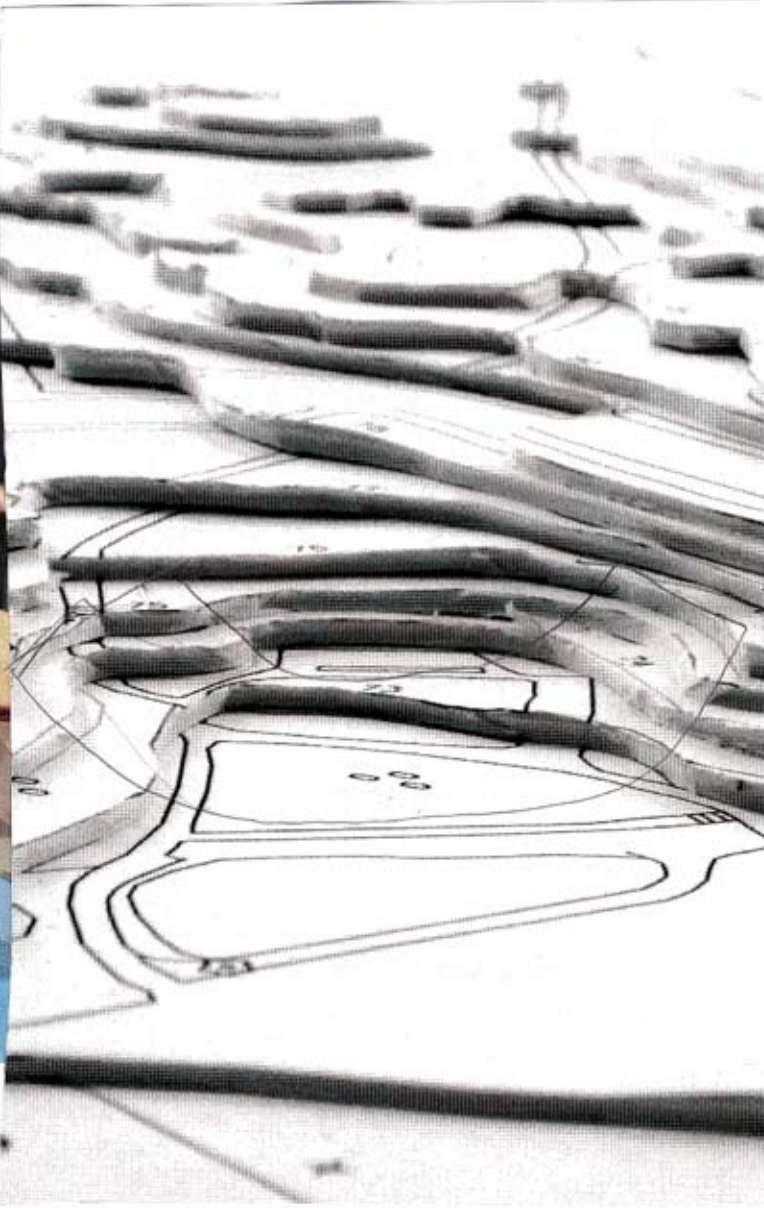
RASTER AV SPADA
 BJÖRKSTAMMAR

Olsson strävade
 betingelserna för a
 sel. Han hade oc
 förmåga att få all
 var blott när det
 saprofyter som t.
 väntades som han
 Men den ömtålig
 år efter år i har
 ettårsplantorna
 skogsklockan, som
 blott blommade
 utan självsådde s
 var icke utan en v
 Olsson tog del av

FÖRSLAG 4: (AKTIVITET)-FORMBASERAD

- Definition av park
- Frågan: Vad gör platsen? Formen kan förstärkas
- På olika sätt. Är platsen sin form?

FÖRSLAG 5: DAGVATTEN-KRETSLOPP

- Kvaliteten vatten
- "Naturliga" förut-
- settningar?

med spridnings-
belysning
FÖRTYDLIGA LANDSKAPETS

Det här är Olssons trädgård

Som Sven-Ingar Andersson (1990) skriver så handlar all trädgårdsrestaurering om att återskapa en upplevelse. Olssons trädgård innehåller tillräckligt med intressanta historiska beståndsdelar för att en konstnärlig renovering, enligt Anderssons definition, ska vara möjligt. Förtydligandet av dessa beståndsdelar ger platsen en extra dimension och ett djup som kan kopplas till kontinuitet. Samtidigt är platsens funktion idag av stor vikt. En karismatisk plats garanterar sin

fortlevnad bättre än en k-märkning någonsin kan göra, som min handledare Tiina Sarap säger. Under arbetets gång har ett antal viktiga aspekter av Olssons trädgård utkristaliserats. Jag väljer att utgå från de här beståndsdelarna i mitt gestaltungsförslag för trädgården. Den första aspekten är fysisk och handlar om platsens form, de övriga två är av mer eterisk karaktär och handlar om det kollektiva minnet av platsen samt om den upplevda platsen idag.

Den fysiska formen .....

Olssons trädgård har en mycket stark fysisk form, en tydligt definierad skål uppe på berget. Formen är viktig eftersom den skapade förutsättningen för trädgårdens existens på platsen samtidigt som den berättar om det Göteborgska bergslandskapet och placerar trädgården i ett sammanhang. Landskapsarkitekt Thorbjörn Andersson (2002) skriver i places/platser:

Är man landskaparkitekt så finns en speciell omständighet, en tyst medhjälpare som är viktig att lära känna och som kan hjälpa till med den starka formen. Det är landskapet självt. När man jobbar i det svenska landskapet så finns den starka formen ofta redan där. Det gäller bara att hitta den, ibland dold bakom allsköns brus och bråte, och befria den.

I Olssons trädgård handlar det om att återinföra berget på platsen genom att röja undan det som skymmer samt om att ytterligare förstärka formen genom att förstärka viktiga linjer genom trädgården.

Det kollektiva minnet .....

Någon har sagt att en plats blir en plats när den får ett namn. Namnet Olssons trädgård finns i många människors medvetande och skapar omedelbart mängder av associationer till svunna tider. Man minns hur man våghalsigt hoppade mellan isflaken på dammen, hur man drog sitt första barn i barnvagn över torget och hur solen sken och påskliljorna blommade. Det finns till och med skrönor kopplade till platsen, som att Olsson som sjöman seglade jorden runt för att införskaffa exotiska växter till sin trädgård. Det är en styrka hos Olssons trädgård att dessa historiska glimtar finns och de kan lyftas fram i gestaltningen, ge platsen ytterligare djup och bjuda in till nya associationer.

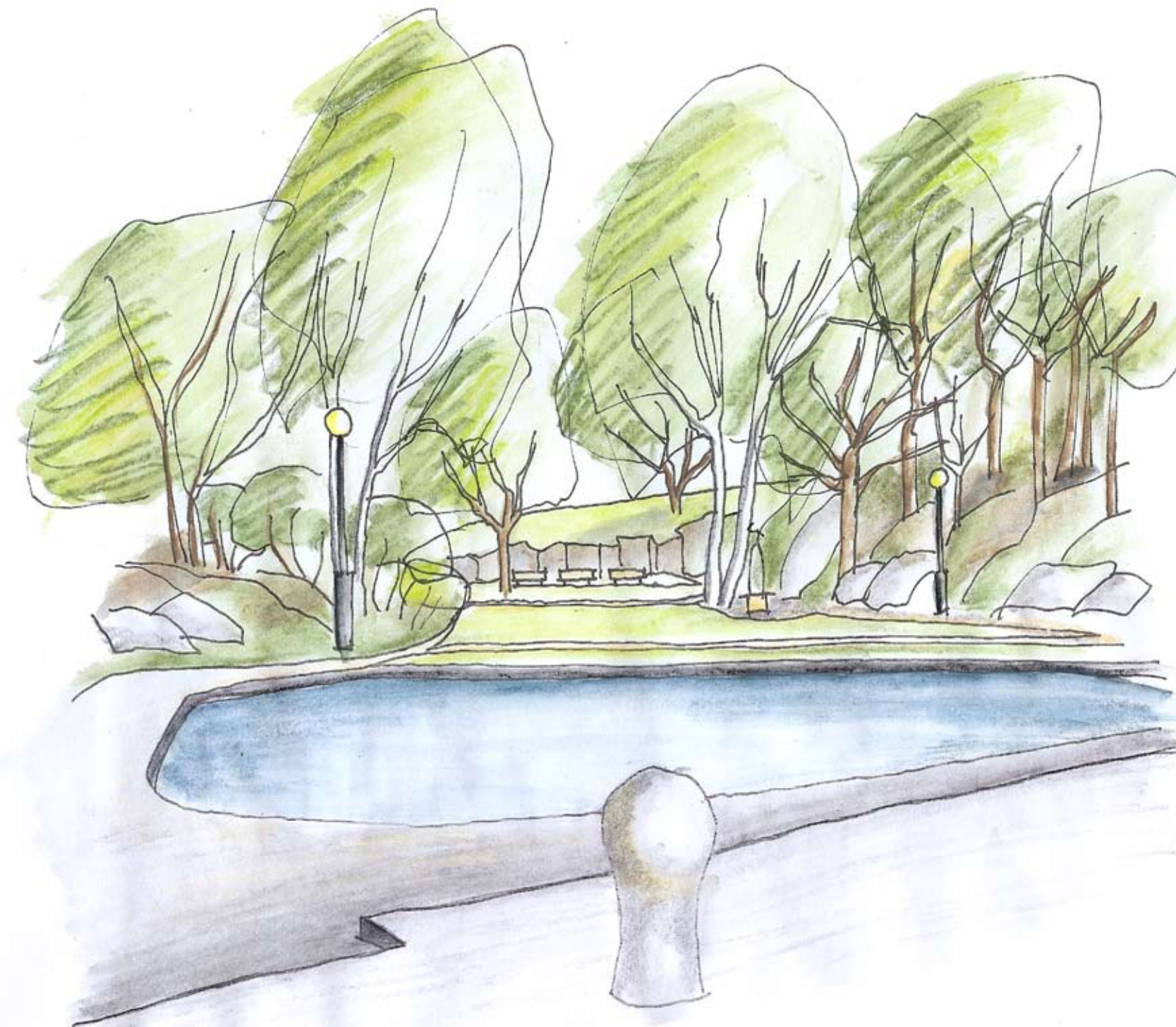
Den upplevda platsen .....

Många människor känner sorg över hur Olssons trädgård ser ut idag oavsett om man har upplevt hur det såg ut tidigare eller om man är nyinflyttad i området. Samtidigt är det många som uttrycker att de tycker att det är en fin plats ”egentligen”. På grund av trädgårdens strategiska läge i området passerar många av de boende igenom varje dag, trädgården blir en sluss mellan hemmet och staden och påverkar på olika plan dessa människor. Att dammen fylldes med vatten igen under våren 2006 möttes med stor glädje hos de boende. Fler åtgärder som kan förmedla en känsla av att platsen är omhändertagen skulle ytterligare kunna påverka de boendes sinnesstämning, ge Norra Guldheden en starkare identitet och bidra till att lyfta området.

Med dessa tre aspekter i åtanke föreslår jag på följande sidor en rad åtgärder som är tänkta att genomföras i steg. Eftersom det är ett mål för mig att förslagen blir genomförda så har jag i texten rört mig mot en högre detaljeringsgrad än vad som krävs för att förmedla förslagets karaktär. Detta för att det tydligt skall framgå vilka åtgärder som behöver göras och hur de skall utföras, vilket ökar chanserna att de blir genomförda.

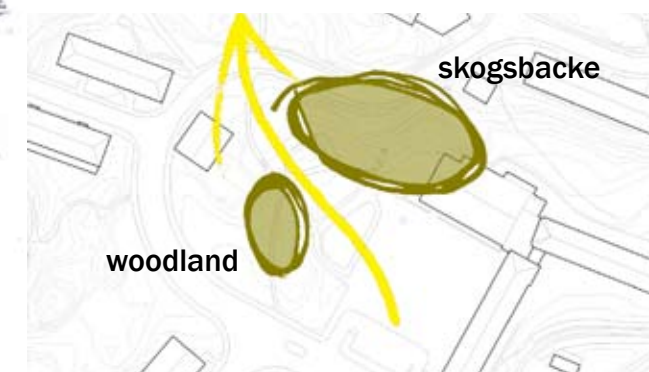
Figur 56. En gallring av vegetationen i trädgården framhäver bergets form, släpper in ljus och skapar siktlinjer

Steg 1 Befria formen

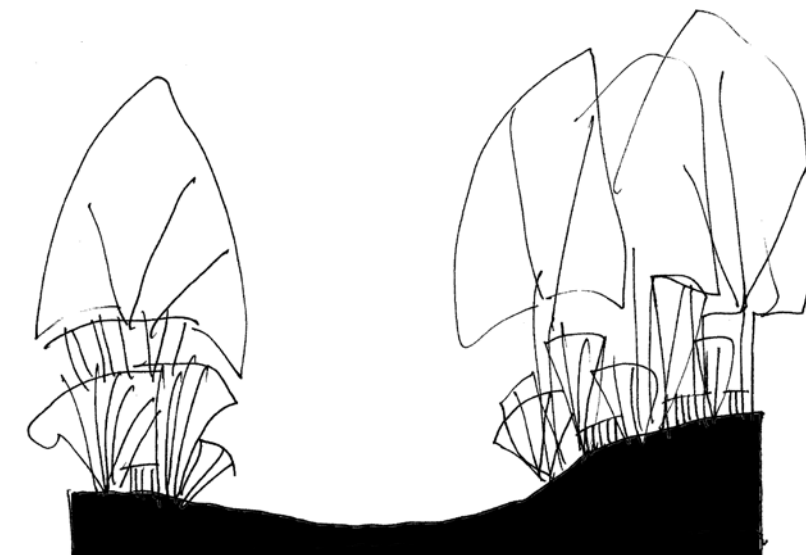
► form, upplevelse

Vegetationen i Olssons trädgård har inte undergått någon egentlig skötsel på många år och det krävs en ordentlig gallring för att "befria" platsens starka form, låta berget komma fram, släppa in ljus i de mörka partierna och skapa siktlinjer i trädgården.

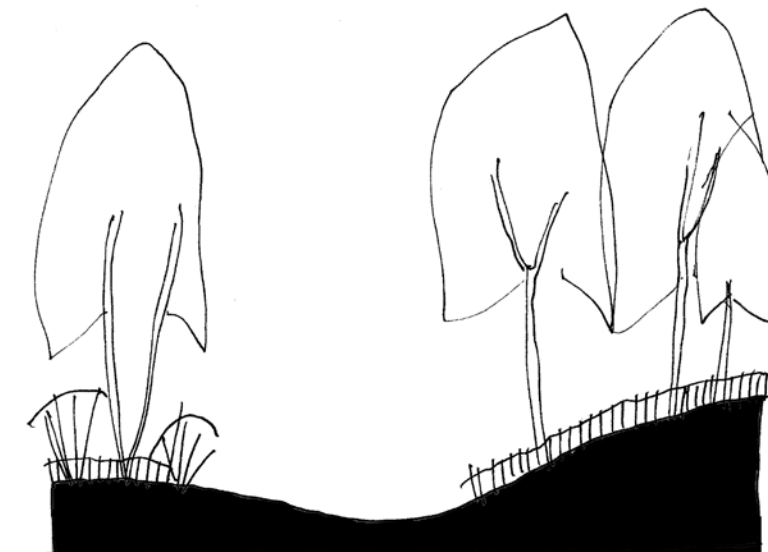
Principiellt sett ska hela trädgården röjas på sly, förvuxna buskar skall tas bort och dåliga träd skall fällas. Som ett experimentellt sätt att arbeta kommer jag att finnas med på platsen när röjningen utförs vilket ger möjligheter att utföra arbetet som en dynamisk process där man tar en bit i taget, tittar på resultatet och går vidare. Detta innebär att jag inte kommer presentera någon plan för exakt vilka träd och buskar som skall tas bort. Principen för röjningen ses i figur 58 och 59. Resultatet ger möjligheter för etablering av en skogsbacke med trädskikt och fältskikt i trädgårdens norra del samt ett flerskiktat woodland kring den ursprungliga entrén (figur 57). Strukturen av björkstammar blir tydlig då stammar som idag är dolda efter röjningen kommer att framträda och sikten upp genom trädgården blir fri när ridån bakom husgrunden försvinner.

Figur 57. Typ av vegetation efter röjning

Figur 58. Principiellt snitt genom trädgården före gallring

Figur 59. Principiellt snitt genom trädgården efter gallring

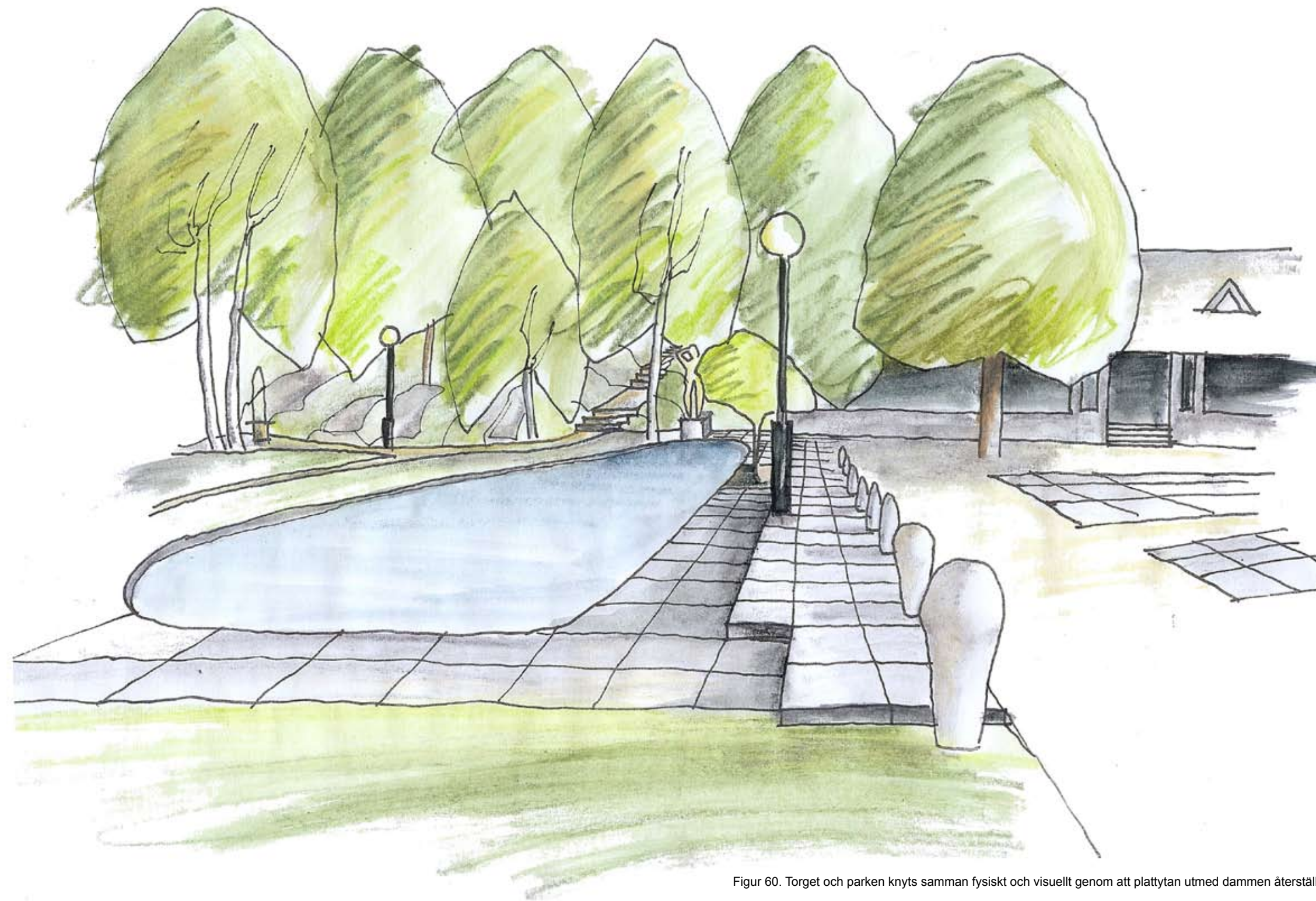

Steg 2 Knyta parken till torget

► minne, form

Ursprungligen låg Guldhedstorget i direkt anslutning till Olssonsträdgård. Torgets yta av fjäråsgnejs övergick i två trappsteg ner mot dammen. På 70-talet valde man att göra en robust perennplantering i den här ytan samt att sätta ut en rad grova bänkar med ryggen vända mot trädgården. Det är av vikt att trädgårdens koppling till torget är tydlig då denna plats utgör kärnan i den grannskapsenhet som byggdes 1945. Här fanns möjligheter till umgänge med grannarna i området vilket skulle leda till trygga demokratiska människor enligt den tidens idéer. Genom att ta bort raden av bänkar som skiljer torget från trädgården samt ersätta planteringen med en plattyta mot dammen knyts torget åter till trädgården såväl fysiskt som visuellt. Blicken lockas in i trädgården och trädgården återtar en framträdande roll på platsen.

Stenbrottet i Fjärås där fjäråsgnejsen bröts är inte längre aktivt så om den typen av sten inte finns att få tag på läggs plattytan i skiffer av liknande nyans. Stenarna läggs i nivå med dammkanten vilket skapar ett litet trappsteg i linje med den nuvarande torgytan.

Figur 60. Torget och parken knyts samman fysiskt och visuellt genom att plattytan utmed dammen återställs

Figur 61. En kraftig linje av blommande narcisser förstärker platsens form och visar på rörelsen upp genom bostadsområdet

Steg 3 Dra linjer genom trädgården

► **form, minne, upplevelse**

Gångvägarna genom trädgården upp mot bostäderna korsar naturligt höjdkurvorna och visar på bergets form och rörelsen upp genom trädgården. Genom att accentuera dessa linjer förstärks formen och rörelsen ytterligare. Påskliljor har varit ett återkommande tema när boende berättat om sina glada minnen av Olssons trädgård och mitt förslag innebär att låta dessa bjärt färgade lökar rita kraftiga linjer i trädgården några veckor om året. Lökarna planteras utmed gångvägarna och ökar suget in mot trädgården och vidare upp i bostadsområdet. Rörelsen är viktig eftersom det är just genom att passera igenom trädgården som många upplever den. Dessutom kan man med påskliljornas hjälp ge signaler om trädgårdens existens redan nere vid Wavrinskys plats och vidare upp i området.

Figur 62. Planteringen följer terrängen och bryter höjdkurvorna

Steg 4 Skapa minnesglimtar

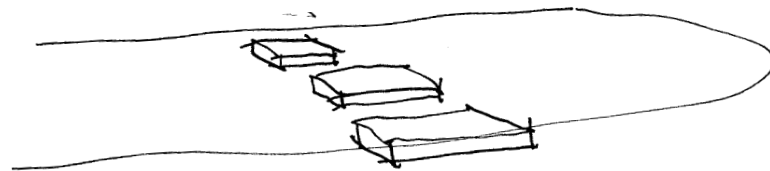
► minne, upplevelse

Olssons trädgård rymmer mängder av minnesfragment, i sig själv och i människors medvetanden. Genom att plocka ut och framhäva några sådana glimtar får platsen en extra dimension och bjuder in till att associationer och nya minnen skapas. Olsson var på något vis den skapande människan personifierad och i sin ateljé skrev han betydelsefulla sentenser på väggarna. Ateljén är sedan länge riven men jag vill plocka upp Olssons sentenser och åter placera dem i trädgården.

I en halländsk bokskog i trakterna av Varberg finner den uppmärksamme vandraren att ett stort antal stenblock och bergssidor har försetts med inristade

Figur 63. Bexells talande stenar utanför Varberg.

budskap. Det är talspråk och citat från konstnärer, politiker och filosofer som en enskild människa har velat bevara åt eftervärlden. Som besökare slås man av det oförgängliga i budskap ristade i sten. (Se vidare om Bexells talande stenar i Strömbom, 1995).

I Olssons trädgård finns utmärkta möjligheter att skriva Olssons sentenser i stenplattorna som ligger i husgrunden efter hans ateljé. *När i stugan du går in – visa alltid sol i sinn* och *Konsten lång – livet kort*. På så sätt skulle Olsson tillåtas kommunicera med de människor som besöker trädgården idag.

Ett annat av trädgårdens viktiga minnen är dammens isflaksom inbjudit många till våghalsiga lekar. Dammen är idag det som främst lockar barn till platsen och det är önskvärt att göra den ännu mer tillgänglig genom att placera ut stepping stones i vattnet som möjliggör en rörelse som är mer integrerad med dammen.

Figur 64. Ett budskap från Olsson skrivet i husgrunden.

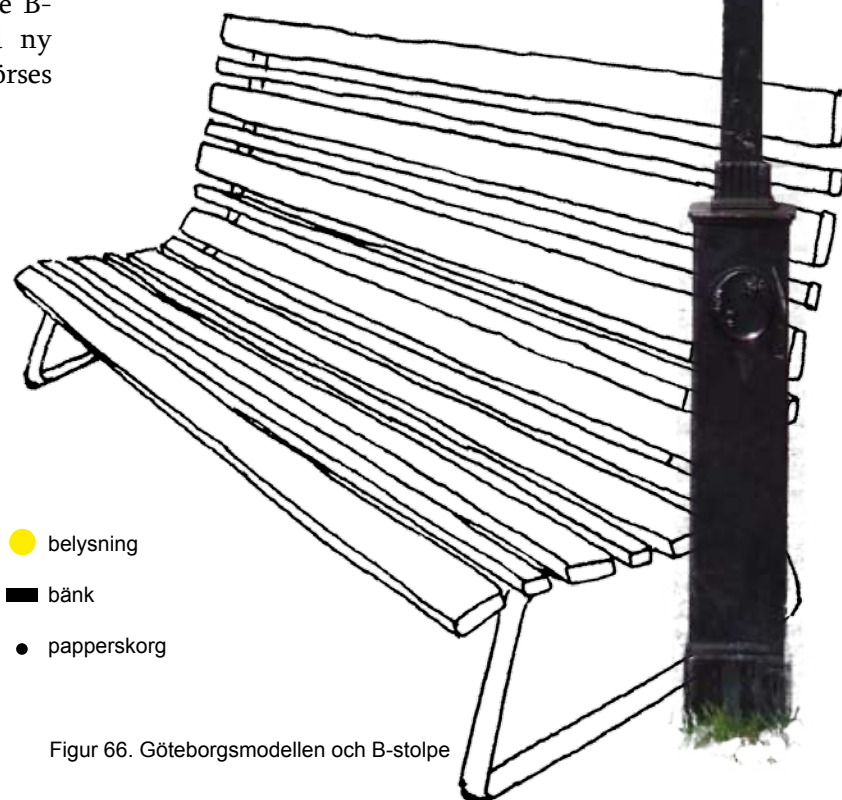
Steg 5 Möblera

► minne, upplevelse

Möbleringen i Olssons trädgård har ingenting med Olsson att göra utan hör till tiden för trädgårdens omvandling till offentlig park på 40-talet. Jag vill med möblernas hjälp kommunicera den tidens elegans och enkelhet. På boutställningen Bo Bättre 1945 presenterades en ny parksoffa som kallades Göteborgsmodellen. Soffan består av smala träribbor i två olika bredder på ett underrede av stål och stod en tid efter utställningen utplacerad i Olssons trädgård. Göteborgsmodellen finns inte längre i produktion men det finns en hel del exemplar runt om i Göteborg varav några bör kunna samlas in och renoveras för att sedan placeras i Olssons trädgård enligt figur 65, fästade i betongfundament. Belysningsstolparna i trädgården och på torget är i original, så kallade B-stolpar men ommålade, utan krona och med ny armatur. Stolparna skall målas svarta igen och förses

med krona och glob. På torget saknas två stolpar idag vilka ersätts med B-stolpar från en annan plats, allt enligt figur 65. Papperskorgar är viktiga om man vill hålla trädgården ren och till Olssons trädgård har jag valt en papperskorg ur Göteborg Stads policy för papperkorgar, modell Jacob från Nifo i svartlackat stål. Dessa placeras ut invid bänkar enligt figur 65.

Att en park rymmer möbler som är välskötta och fungerande och känns rätt på platsen är viktigt för upplevelsen av att platsen är omhändertagen.

Figur 66. Göteborgsmodellen och B-stolpe

Figur 65. Plan över belysning, bänkar och papperskorgar

Figur 67. Gulhedstorget sett från Olssons trädgård 1946. Montage med papperskorgmodellen Jacob

2006

Olssons nya ansikte

Göteborg 27/10-2006,

Jag vill tacka
er för det fina
arbete ni utför
i Olssons Park
vid Guldhedstorget.
Detta gäller alla, från
de som beslutar till
de med tord på
händerna, TACK!

Marko Matilainen

Michel Rauscher

Sans titre - Untitled

Huile sur bois - Oil on wood

Collection particulière - Private collection

© Editions Hazan, Paris 2002

CPC 175 Printed in France

Göteborgs Stad
Park & Naturförvaltningen
Box 177
401 22 Göteborg

Olssons nya ansikte

En vecka efter att den här rapporten blev klar satte det praktiska arbetet i Olssons trädgård i gång. Park- och naturförvaltningen godkände mina förslag till förändringar och anställde mig som arbetsledare för det praktiska genomförandet.

Efter att ha genomlevt ett intensivt halvår med Olssons trädgård i mina tankar är jag nu med och förverkligar min vision.

Tiden som jag har arbetat med Olssons trädgård har varit enormt rolig och lärorik och bitvis väldigt slitsam. Utöver det att jag har lärt känna en specifik plats så ingående och fått inblickar i de tidsepoker som platsen berättar om har jag mött en rad inspirerande människor och utökat min förståelse för hur den kommunala förvaltningen fungerar.

En viktig del i mitt arbete har blivit kontakten med de boende i området som jag har arbetat med. När jag idag befinner mig ute i Olssons trädgård och tillsammans med mitt arbetslag formar den karismatiska plats som trädgården åter ska bli är de uppskattande kommentarerna från alla förbipasserande som stannar till och pratar en stor del av behållningen, och en påminnelse om varför landskapsarkitektens yrke känns viktigt.

Figur 68. För att avtäcka Olssons trädgårds inre styrka krävs grävning, röjning, rensning, sågning, och beskärning. Redan i ett tidigt skede av vårt arbete sökte sig nya besökare till parken. Här en dagisgrupp som äter mellanmål på bänken vid brunnen som tidigare mest lockade traktens alkoholister.

Stadung 7-4.

Käcka Lisa

Sänder material på Olssons
trädgård enl. bl. 3-4. som
jag hoppas skall gå bra till
ditt arbete lycka till.

Kärlningar
Sture Olsson

Tack!

Sture Olsson, son till Carl Oscar Olsson, för att du så generöst lånade ut de fantastiska fotografierna av din far och hans trädgård.

Tiina Sarap, min handledare, för att du med dina skarpsinniga frågor har lett mig vidare i arbetet och någonstans på vägen fått mig att lita på min förmåga.

Lars Johansson, min inofficiella handledare på park- och naturförvaltningen i Göteborg, för att du under hela processen varit positiv och engagerad.

Övriga kollegor på park- och naturförvaltningen i Göteborg för tips och hjälp och stöd.

Ingrid Palmquist och övriga medlemmar i Föreningen Bevara Guldhedens styrelse för värdefull information och synpunkter.

samt

Björn Axlund
Gerd Cruse Sondén
Monica Persson
Robert Garellick
Föreningen Gamla Landalapojkar

och alla andra som haft ett finger med i spelet.

Referenser

Tryckta källor

Andersson, Sven-Ingvar (1988) *Bygninger og landskab, spredte tanker om at ligge smukt i landskabet*. København, Kunstakademiets Arkitektskole

Andersson, Sven-Ingvar (1990). *Den autentiske illusionen*. Kulturmiljövård, (5-6)

Andersson, Thorbjörn (2002) *Places.platser*. Värnamo, Fälth & Hässler.

Appleton, Jay (1975) *The experience of landscape*. London, Wiley.

Axlund, Björn (2002). *Färgformen : Åke Göranssons liv och konst*. Stockholm, Raster.

Blomsterrolleri i landalabergen. (1936, 18 juli). *Göteborgs-Tidningen*

Dovey, Kimberly (1985) ”Home and homelessness”, *Home environments*, red I Altman & C A Werner. New York, Plenum Press.

En liten vrå bland bergen. (1938, 30 april). *Göteborgs-Posten*

Garellick, Robert (2003). *Bilden av Göteborg : färgfotografier 1910-1970*. Göteborg, R. Garellick

Grahn, Patrik & Stigsdotter, Ulrika (2003). *Landscape planning and stress*. Alnarp: SLU, Institutionen för landskapsplanering Alnarp

Greve, Knut (1945). ”Bo Bättre” på Guldheden. *Form*, (7)

Göteborg: att bygga staden (2003). Göteborgs stadsbyggnadskontor. Göteborg, Certus.

Hauxner, Malene (2002). Om at føje nyt til et landskab. *Landskab* (8)

Kasserad järnsäng blev fin ”klosterbrunn”. (1945, juni). *Göteborgs-Posten* eller *Göteborgs-Tidningen*

Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i Göteborg: ett program för bevarande (2000). Västerås, Graphium Västra Aros.

Larsson, Malin (1993). *Norra Guldheden: kulturmiljö av riksintresse*. Göteborg, Länstryckeriet.

Lundquist, Kjell (1992). Till parkens försvar. *Utblick Landskap*, (3)

Mossige-Norheim, Randi (1992). Gör det med smak. *Utblick Landskap*, (3)

Mossige-Norheim, Randi (1992). Parkens hemligheter. *Utblick Landskap*, (3)

Ny stad i staden drar många nyfikna. (1945, 15 mars). *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*

Olsson, Sören, Ohlander, Marianne, Cruse Sondén, Gerd (2004). *Lokala torg*. Göteborg, Graphic Systems.

Olssons trädgård. (1945, 8 september). *Göteborgs Handels och Sjöfartstidning*

Socialdemokraternas förslag till budget 2007 för Göteborgs stad

SSF:s hedersordförande H.K.H. kronprinsen inviger ”Bo Bättre”. (1945). *Form*, (7)

Strömbom, Margareta (1995) *Bexells talande stenar: ett unikt kulturarv i Halland*. Varberg, CAL.

Utställningen Bo Bättre (1945). Göteborg, Elanders.

Otryckta källor

Föreningen bevara Guldheden, hemsida
<http://web.telia.com/~u31214343/> (2006-05-05)

Göteborgs stadsmuseum, permanent utställning om Göteborgs historia (2006-03-05).

Parkprogram för Göteborgs stad, under utveckling, Park- och naturförvaltningen Göteborgs stad

Planprogram för Norra Guldheden (2004) Stadsbyggnadskontoret Göteborgs stad
[http://www.stadsbyggnad.goteborg.se/prod/stadsbyggnad/dalis2.nsf/vyFilArkiv/NorrGuldhedPlanprogramB.PDF/\\$file/NorrGuldhedPlanprogramB.PDF](http://www.stadsbyggnad.goteborg.se/prod/stadsbyggnad/dalis2.nsf/vyFilArkiv/NorrGuldhedPlanprogramB.PDF/$file/NorrGuldhedPlanprogramB.PDF) (2006-04-17)

Sociotophandboken (2003). Stasbyggnadskontoret Stockholms stad rapport 2003:2
http://www.stockholm.se/files/55700-55799/file_55767.pdf (2006-05-21)

Intervjuer

Gerd Cruse-Sondén, arkitekt Tryggare Mänskligare Göteborg, boende i Norra Guldheden som barn (2006-02-25)

Ingrid Palmqvist, ordförande i Föreningen Bevara Guldheden, boende i Norra Guldheden (2006-03-02)

Per-Gösta Rinsell, ordförande i Göteborgs hembygdsförbund, boende i Guldheden (2006-03-02)

Gunita Cruse-Ståleby, boende i Norra Guldheden som barn (2006-04-05)

Maria Lundberg, boende i norra Guldheden (2006-04-10)

Bilder

Föreningen Gamla Landalapojkas arkiv: *Figur 4, 26*

Garellick, Robert (2003). Bilden av Göteborg : färgfotografier 1910-1970. Göteborg, R. Garellick: *Figur 6, 17*

Göteborgs stadsmuseum, bildarkiv: *Figur 67*

Privata arkiv: *Figur 5, 8, 10, 11, 13, 23, 24*

Region- och stadsarkivet Göteborg: *Figur 7, 8, 21*

Stadsbyggnadskontoret Göteborgs stad, arkiv: *Figur 18*

Utställningen Bo Bättre (1945). Göteborg, Elanders: *Figur 20*

Kartunderlag och ortofoton från Göteborgs Stad.

Alla övriga fotografier och illustrationer av Lisa Lindgren.

lisa.lindgren@ponf.goteborg.se 0739-306924